

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин

**КВАЛІФІКАЦІЙНА
РОБОТА МАГІСТРА**

на тему: **«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: МІЖ
ЄВРОАТЛАНТИЧНИМИ ПРАГНЕННЯМИ ТА ВИКЛИКАМИ
ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ»**

Виконав:

студент 2-го курсу, групи УВ–61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
ОПП «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Коваленко Роман Сергійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник:

к.п.н., доц. Виговська Ольга Сергіївна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Рецензент:

к.п.н., доц. Белоусова Наталія Борисівна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

ХАРКІВ – 2025 р.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
Освітньо-професійна програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри

(Підпис)

Наталія ВІННИКОВА
(ім'я, прізвище)

«_2_» червня 2025 року
(зі змінами від 11.09.2025; 06.10.2025)

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу магістра
Коваленка Романа Сергійовича

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи «Зовнішня політика України: між євроатлантичними прагненнями та викликами воєнної реальності», керівник роботи к.п.н., доц. Виговська Ольга Сергіївна (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання) затверджені наказом по університету від «02» червня 2025 року № 4001-5/1325 зі змінами від «11» вересня 2025 року № 4001-5/3077, зі змінами від «6» жовтня 2025 року № 4001-5/3657.
2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 21 листопада 2025 р.
3. Перелік питань, які потрібно розробити:
 - Поняття та мета зовнішньої політики держави в системі міжнародних відносин
 - Внутрішні та зовнішні фактори формування зовнішньої політики України
 - Етапи формування зовнішньої політики України від здобуття незалежності до сучасності
 - Роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій у просуванні євроатлантичної інтеграції України
 - Еволюція відносин України з Європейським Союзом: від Угоди про асоціацію до статусу кандидата на членство
 - Партнерство України з НАТО: механізми взаємодії, реформи та стратегічні переваги
 - Вплив російської агресії на трансформацію зовнішньополітичного курсу України

- Роль міжнародної підтримки у зміцненні зовнішньополітичних позицій України
- Інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору України у післявоєнний період

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи	Строк виконання етапів
1	Вибір здобувачем теми КРМ і подання заяви на кафедру; затвердження теми та призначення наукового керівника; складання та затвердження індивідуального завдання на виконання КРМ	19.05.2025-30.06.2025
2	Підготовка вступу і розділу 1 КРМ	01.09.2025-30.09.2025
3	Підготовка розділу 2 КРМ	01.10.2025-15.10.2025
4	Підготовка розділу 3 КРМ	16.10.2025-31.10.2025
5	Підготовка висновків і переліку використаних джерел	03.11.2025-14.11.2025
6	Подання студентом завершеної КРМ науковому керівнику для перевірки та оформлення відгуку, перевірка КРМ на відсутність запозичень	17.11.2025-21.11.2025
7	Попередній розгляд КРМ на комісії від кафедри	24.11.2025-28.11.2025
8	Прийняття кафедрою рішення про допуск роботи до захисту в ЕК, оформлення та зовнішнє рецензування	01.12.2025-05.12.2025
9	Захист КРМ в ЕК і присвоєння випускникам кваліфікації	08.12.2025-24.12.2025

5. Дата видачі завдання: 2 червня 2025 року (зі змінами від 11.09.2025; 06.10.2025).

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Роман КОВАЛЕНКО
(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Ольга ВИГОВСЬКА
(ім'я, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	10
1.1. Поняття та мета зовнішньої політики держави в системі міжнародних відносин.....	10
1.2. Внутрішні та зовнішні фактори формування зовнішньої політики України.....	16
1.3. Етапи формування зовнішньої політики України від здобуття незалежності до сучасності.....	24
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ЄВРОАТЛАНТИЧНІ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ, ПОЛІТИЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ.....	31
2.1. Роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій у просуванні євроатлантичної інтеграції України.....	31
2.2. Еволюція відносин України з Європейським Союзом: від Угоди про асоціацію до статусу кандидата на членство... ..	37
2.3. Партнерство України з НАТО: механізми взаємодії, реформи та стратегічні переваги.....	42
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НОВОЇ БЕЗПЕКОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	50
3.1. Вплив російської агресії на трансформацію зовнішньополітичного курсу України.....	50
3.2. Роль міжнародної підтримки у зміцненні зовнішньополітичних позицій України.....	56
3.3. Інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору України у післявоєнний період... ..	63
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена глибинними трансформаціями міжнародної системи безпеки та новими викликами, що постали перед Україною після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Сьогодні українська зовнішня політика стоїть на перетині двох стратегічних векторів – прагнення до повноправної інтеграції в євроатлантичну спільноту та необхідності виживання у воєнних умовах. У цьому контексті питання поєднання довгострокової мети членства в ЄС і НАТО з реаліями війни набуває не лише теоретичного, а й практичного значення. Водночас, варто зазначити, що євроатлантична інтеграція є не просто вибором зовнішньополітичного курсу, а цивілізаційним орієнтиром держави, яка прагне утвердити демократичні цінності, верховенство права та повагу до прав людини. Проте, поряд із цим, Україна стикається з низкою труднощів: від військових загроз і гібридних атак до економічної нестабільності та внутрішніх реформ, без яких неможлива успішна інтеграція у західні структури. Саме тому постає потреба у комплексному аналізі, який би дозволив осмислити, як воєнна реальність впливає на формування зовнішньополітичних пріоритетів України, зокрема в контексті її стратегічних відносин із США, ЄС та НАТО. Таким чином, актуальність теми полягає у необхідності глибокого наукового осмислення нових умов функціонування української дипломатії, пошуку ефективних механізмів міжнародної підтримки та формування іміджу України як активного суб'єкта європейської безпеки. Дослідження цієї проблематики дозволяє не лише виявити основні тенденції сучасної зовнішньої політики, а й спрогнозувати перспективи подальшого зближення України з євроатлантичним простором у післявоєнний період.

Ступінь вивченості теми є загалом доволі значною, однак дослідження залишають низку прогалин, пов'язаних із новою безпековою ситуацією після 2014 та, особливо, після 2022 року. Базові засади та еволюцію

зовнішньополітичного курсу України окреслено у працях вітчизняних дослідників, зокрема у колективній роботі під редакцією М. Палінчака [6], де проаналізовано інституційні параметри зовнішньої політики держави та її стратегічні пріоритети у європейському та євроатлантичному вимірах. Окрему групу становлять праці, присвячені європейській та євроінтеграційній траєкторії: у роботах Н. Піпченко та співавторів політика європейської та євроатлантичної інтеграції розглядається як ключовий чинник трансформації української держави [58], тоді як Є. Петухова акцентує на співвідношенні реалізації національних інтересів та актуальних викликів євроінтеграційного курсу [57]. Значний масив джерел стосується власне зовнішньої політики України після 2014 року: П. Екман пропонує комплексне пояснення зовнішньополітичних рішень Києва у 2014-2022 роках [30], Ю. Горюнова [37] розкриває трансформацію зовнішньополітичної стратегії в умовах російсько-української війни, а В. Супрун [66; 67] аналізує дилеми між євроінтеграцією, прагненням до членства в НАТО та тиском РФ. Окремі питання присвячено євроатлантичному виміру: Б. Владика аналізує поглиблення партнерства з НАТО та отримання статусу кандидата [1], С. Денисенко й А. Лимонько, а також О. Кручиніна та інші автори детально розглядають проблеми й перспективи співпраці Україна-НАТО в умовах російсько-української війни [4; 11; 48; 62; 79].

Мета дослідження – визначити напрями зовнішньої політики України в умовах воєнної реальності, а також виявити перспективи реалізації стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Завдання дослідження:

- розкрити поняття та мету зовнішньої політики держави в системі міжнародних відносин;
- виявити внутрішні та зовнішні фактори формування зовнішньої політики України;

– визначити роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій України у просуванні євроатлантичної інтеграції та механізми їхньої взаємодії з ЄС і НАТО;

– встановити вплив російської агресії на трансформацію зовнішньополітичного курсу України;

– з’ясувати інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору у післявоєнний період.

Об’єкт дослідження – зовнішня політика України.

Предмет дослідження – Євроатлантичний напрям зовнішньої політики України в умовах російсько-української війни та нової системи міжнародної безпеки.

Теоретико-методологічна база дослідження ґрунтується на поєднанні класичних і сучасних підходів до аналізу зовнішньої політики держав у системі міжнародних відносин. У теоретичному вимірі дослідження спирається на положення основних парадигм міжнародних відносин – реалізму, лібералізму та конструктивізму, що дає змогу комплексно розглядати зовнішньополітичну діяльність України крізь призму національних інтересів, безпекових потреб і ціннісно-нормативних орієнтирів європейського співтовариства. Реалістична школа дозволяє пояснити прагнення України до посилення оборонних спроможностей і партнерства з НАТО як реакцію на загрози суверенітету, тоді як ліберальна підкреслює роль міжнародних інституцій, норм і співпраці у формуванні стабільного безпекового середовища. Конструктивістський підхід, своєю чергою, дає змогу осмислити значення ідентичності, цінностей та політичних наративів у процесі євроатлантичної інтеграції.

Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Використано історико-логічний метод для простеження еволюції зовнішньої політики України від моменту здобуття незалежності до сучасного етапу; системний метод – для аналізу зовнішньополітичного курсу як цілісної структури, що взаємодіє з

регіональними та глобальними процесами; інституціональний підхід – для розкриття ролі державних і міжнародних організацій у реалізації євроатлантичного напрямку; геополітичний аналіз – для оцінки впливу регіонального середовища та міжнародної безпекової архітектури на формування українського зовнішньополітичного курсу. Також використано елементи методу прогнозування, що дозволяє змоделювати можливі сценарії розвитку зовнішньої політики України в умовах тривалої воєнної агресії та пошуку ефективних механізмів євроатлантичної інтеграції. Така багаторівнева теоретико-методологічна база забезпечує комплексність дослідження й сприяє об'єктивному розкриттю специфіки зовнішньополітичних рішень України в сучасній міжнародній системі.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на широкому колі офіційних документів, нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів і наукових джерел, що відображають процес формування та реалізації зовнішньої політики України в контексті євроатлантичної інтеграції та воєнних викликів. Основу становлять Конституція України, Закони України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про національну безпеку України», «Про основи національного спротиву», Стратегія національної безпеки України (2020), Стратегія зовнішньополітичної діяльності України (2021), а також інші стратегічні документи, ухвалені Президентом, Кабінетом Міністрів, Міністерством закордонних справ та Радою національної безпеки і оборони України. Значне місце посідають офіційні матеріали Європейського Союзу, НАТО, ООН, ОБСЄ, зокрема спільні декларації, комюніке, звіти та рішення, що визначають рамки взаємодії України з міжнародними партнерами. Інформаційна база доповнюється аналітичними звітами провідних міжнародних і національних дослідницьких центрів, таких як Chatham House, Atlantic Council, Carnegie Europe, Brookings Institution, Razumkov Centre, Український інститут майбутнього, Центр стратегічних досліджень НІСД, а також матеріалами фахових видань: *Foreign Affairs*, *Journal of International Relations and Development*, *Політичний менеджмент* та ін. Важливими є

статистичні дані та індикатори міжнародних організацій, зокрема Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Freedom House, Transparency International, які дозволяють оцінити зовнішньополітичні, економічні та безпекові тенденції у динаміці. Важливим джерелом інформації також є наукові монографії, наукові статті та матеріали міжнародних конференцій з проблем зовнішньої політики, безпеки й інтеграційних процесів у Європі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, сформульовані в межах дослідження, можуть бути використані для вдосконалення зовнішньополітичної діяльності України, зокрема у сфері реалізації її євроатлантичного курсу в умовах воєнної агресії та трансформації міжнародної безпекової системи. Результати роботи мають прикладне значення для органів державної влади, дипломатичних установ, аналітичних центрів і навчальних закладів, оскільки вони поглиблюють розуміння механізмів формування сучасної зовнішньої політики та сприяють розробленню ефективних стратегій взаємодії України з ЄС, НАТО та іншими міжнародними партнерами. Отримані положення можуть бути використані при підготовці стратегічних документів, аналітичних доповідей і рекомендацій для державних органів, що відповідають за зовнішню політику, європейську та євроатлантичну інтеграцію, а також при розробці та викладанні дисциплін, за програмами підготовки магістрів міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій. Практичне значення полягає також у можливості застосування отриманих результатів для підвищення ефективності інформаційної та публічної дипломатії України, посилення міжнародного іміджу держави й формування цілісної стратегії позиціонування України як активного та відповідального учасника євроатлантичної спільноти.

Апробація дослідження була здійснена у вигляді публікації тез наукової доповіді для участі у Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Стратегічні напрями зовнішньої політики та дипломатії країн світу» (м. Харків, 21 листопада 2025 р.), на тему: «Euro-atlantic aspirations of Ukraine: institutional, political and security aspects».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 80 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 85 сторінок, з яких основного тексту – 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та мета зовнішньої політики держави в системі міжнародних відносин

Зовнішня політика держави постає однією з ключових складових її участі у міжнародній системі, адже саме через механізми зовнішньополітичної діяльності уряди формують бачення власних інтересів, визначають пріоритети та реалізують цілі, пов'язані з національною безпекою, економічним розвитком та політичним впливом [7]. У сучасному глобалізованому середовищі, яке характеризується високим рівнем взаємозалежності, швидким поширенням інформаційних потоків і трансформацією традиційних форм влади, зовнішня політика перетворюється на комплексний процес, у якому взаємодіють держави, міжнародні організації, транснаціональні корпорації, громадянське суспільство та інші актори. Водночас правильно сформульована зовнішня політика дозволяє країні не тільки адаптуватися до мінливого світового порядку, але й активно впливати на нього, використовуючи широкий спектр дипломатичних, економічних, інформаційних та безпекових інструментів.

Поняття зовнішньої політики традиційно розглядається у рамках міжнародних відносин як цілеспрямована діяльність держави на міжнародній арені, спрямована на досягнення визначених національних інтересів. У теоретичному вимірі воно проходить крізь призму різних концептуальних підходів. Наприклад, з точки зору політичного реалізму, держави діють у жорсткій конкурентній системі, де кожен суб'єкт прагне до максимізації власної могутності, а зовнішня політика – це насамперед боротьба за вплив, ресурси та безпекові гарантії. У цьому контексті Г. Моргентау наголошував, що зовнішня політика – це раціональний вибір між можливими діями з метою забезпечення виживання та домінування [5]. Інший приклад дає неоліберальний інституціоналізм, згідно з яким взаємозалежність між країнами та діяльність міжнародних організацій дозволяють зменшити конфліктність і підвищити рівень співпраці, а тому зовнішня політика має на

меті не лише безпеку, а й розвиток стабільних партнерств, інтеграційних зв'язків і механізмів колективного регулювання. Конструктивізм натомість підкреслює, що зовнішня політика визначається не лише матеріальними чинниками, а й ідентичністю держави, наративами, які вона формує, та соціальними нормами, що стали основою певного міжнародного порядку. Хоча визначення зовнішньої політики включає багато теоретичних аспектів, на практиці вона виявляється через конкретні дії: укладання міжнародних договорів, участь у миротворчих операціях, проведення переговорів, використання економічних санкцій або стимулів, розвиток культурної дипломатії, участь у регіональних інтеграційних процесах тощо. Наприклад, участь України у програмах НАТО з 2014 року демонструє, як зовнішня політика може змінюватися під впливом нових безпекових викликів [1], тоді як активна участь Німеччини в Європейському Союзі свідчить про домінування інтеграційної логіки, коли зовнішня політика реалізується через багатосторонні механізми.

Мета зовнішньої політики держави формується навколо базових потреб політичної спільноти. До них традиційно належать забезпечення національної безпеки, збереження суверенітету й територіальної цілісності, захист громадян за кордоном, просування економічних інтересів, зокрема розширення ринків збуту, залучення інвестицій, участь у глобальних ланцюгах вартості [25]. Проте, окрім цих фундаментальних завдань, сучасні держави прагнуть підвищувати свій авторитет на міжнародній арені, формувати позитивний імідж, зміцнювати культурний вплив та брати участь у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, міграційні кризи, міжнародний тероризм чи кіберзагрози. У цьому контексті важливо згадати приклад Норвегії, яка, незважаючи на свою відносно невелику територію та населення, посідає активну позицію у миротворчих процесах і гуманітарних ініціативах, що значно посилює її міжнародний статус. Отже, мета зовнішньої політики далеко виходить за межі класичного «балансу сил» і охоплює ширший спектр завдань, пов'язаних із формуванням міжнародної нормативності та участю у глобальному врядуванні.

У практичній площині функції зовнішньої політики можна поділити на кілька основних блоків. По-перше, це захисна функція, спрямована на створення умов для безпеки держави. Вона включає участь у військових альянсах, розвиток оборонної дипломатії, управління кризами та боротьбу з міжнародними загрозами. Прикладом може слугувати діяльність США щодо формування системи стримування у Східній Європі після 2014 року, коли зовнішня політика була безпосередньо орієнтована на стримування агресивної поведінки Росії. По-друге, це економічна функція, спрямована на розвиток торговельних зв'язків, підвищення конкурентоспроможності економіки, доступ до нових ринків та ресурсів. Наприклад, зовнішньоекономічна стратегія Китаю у межах проєкту «Один пояс, один шлях» чітко демонструє довгострокову модель економічного впливу, у якій зовнішня політика і економічна експансія виступають невід'ємно пов'язаними. По-третє, важливою функцією є комунікативна, яка передбачає формування позитивного іміджу країни, просування її культури, інтересів і цінностей у світі. Сучасні приклади публічної дипломатії України після 2022 року підтверджують значущість цієї функції, коли через соціальні мережі, міжнародні кампанії та урядові комунікації держава змогла мобілізувати масштабну підтримку міжнародної спільноти [27].

Зовнішня політика держави нерозривно пов'язана зі структурою міжнародних відносин, адже глобальна система задає рамки можливих дій. У ситуаціях, коли міжнародний порядок є стабільним і передбачуваним, держави можуть точніше структурувати свої цілі та більш чітко планувати стратегії. Натомість, у періоди турбулентності, коли світ стикається з воєнними конфліктами, фінансовими кризами або технологічними зрушеннями, уряди вимушені коригувати зовнішньополітичні підходи, адаптуючи їх до нових обставин. Пандемія COVID-19 суттєво змінила пріоритети держав, поставивши на перший план медичну дипломатію, боротьбу за вакцини, відновлення економічних ланцюгів та міжнародну координацію з питань охорони здоров'я [2]. Цей випадок засвідчує, що навіть традиційні уявлення про зовнішню політику змінюються, коли з'являються нові типи загроз, які не вкладаються у класичні політичні моделі.

У структурі сучасної зовнішньої політики можна простежити важливу тенденцію до поєднання «жорстких» та «м'яких» інструментів впливу. Так званий принцип «smart power», запропонований Дж. Наєм, передбачає раціональне використання військових, економічних і дипломатичних ресурсів у комплексі з культурним впливом, інформаційними кампаніями та інноваційними підходами до комунікації [6]. Застосування smart power можна спостерігати на прикладі держав Європейського Союзу, які активно поєднують економічні угоди, санкційні режими та програми гуманітарної підтримки, формуючи багатовимірну структуру зовнішнього впливу. Крім того, зовнішня політика дедалі більше враховує цифровий вимір: кібербезпека, штучний інтелект, інформаційні операції та цифрова дипломатія стали невід'ємними елементами діяльності держав на міжнародній арені. Важливо зазначити, що мета зовнішньої політики значною мірою визначається внутрішніми чинниками. Політичний режим, рівень економічного розвитку, суспільні настрої, національна ідентичність – усе це формує бачення того, чого прагне держава у світі. Наприклад, демократичні держави, як правило, орієнтуються на підтримку міжнародних інституцій, дотримання прав людини та багатосторонню дипломатію, тоді як авторитарні режими можуть схилитися до односторонніх дій, розбудови зон впливу або застосування примусових інструментів [6].

У ширшому контексті міжнародної взаємодії зовнішня політика стає способом позиціонування держави у глобальному просторі, де кожен крок може мати як позитивні, так і небажані наслідки. Саме тому зовнішньополітичні стратегії потребують не лише чіткої концептуальної основи, а й здатності враховувати довгострокові наслідки ухвалюваних рішень. Стратегія нейтралітету, яку тривалий час підтримували Швеція та Фінляндія, дозволяла їм уникати втягнення у військові конфлікти та водночас розвивати ефективні моделі соціального й економічного розвитку. Проте російська агресія проти України у 2022 році докорінно змінила їхнє бачення безпеки та змусила обидві країни переглянути свої зовнішньополітичні цілі, що завершилося вступом до НАТО [30]. Це яскраво демонструє, як зміна

міжнародного середовища здатна трансформувати навіть усталені зовнішньополітичні стратегії.

Зовнішня політика також виступає інструментом захисту інтересів громадян держави за кордоном, що включає дипломатичний захист, консульську підтримку. У період загострення конфлікту в секторі Газа у 2023–2024 роках багато держав, зокрема Канада, Франція та Австралія, здійснювали широкомасштабні операції з евакуації своїх громадян. Такі практики демонструють, що зовнішня політика має не лише геополітичний, а й гуманітарний вимір, який безпосередньо стосується безпеки конкретних людей [7]. Крім того, у сучасній міжнародній системі зовнішня політика дедалі частіше охоплює сферу нормативного впливу. Країни намагаються формувати міжнародні правила, стандарти та принципи, відповідно до яких відбувається глобальна взаємодія. Європейський Союз у цьому контексті виступає унікальним прикладом «нормативної сили», яка просуває стандарти демократії, прав людини, верховенства права та сталого розвитку. Регулювання персональних даних у межах GDPR або екологічна політика ЄС, орієнтована на «зелений перехід», впливають на діяльність держав і корпорацій по всьому світу. Таким чином, зовнішня політика сьогодні не обмежується боротьбою за вплив чи пошуком союзників – вона також передбачає формування глобальних норм, яких мають дотримуватися всі учасники міжнародної системи.

Важливо також, що зовнішня політика має культурний вимір. Через культурну дипломатію, освітні програми, міжнародні обміни та інформаційні кампанії держави зміцнюють «м'яку силу», формуючи позитивне сприйняття своєї країни за кордоном. Наприклад, Франція активно використовує мережу Інститутів Франсез для просування французької мови та культури, тоді як Південна Корея за останні десятиліття значно підвищила свій міжнародний культурний вплив завдяки феномену «корейської хвилі» (Hallyu), що охоплює музику, кіно, літературу та індустрію моди. Культурна дипломатія стає одним із найефективніших інструментів зовнішньої політики, адже вона створює позитивні асоціації, формує довіру й закладає основи для довгострокових партнерств [5]. Однак зовнішня політика не може існувати у відриві від внутрішньополітичного середовища. Зміна політичних еліт, трансформація

державної ідентичності, суспільні очікування та економічні кризи можуть суттєво впливати на зовнішньополітичний курс. Наприклад, зміна адміністрацій у США традиційно супроводжується корекцією зовнішньої політики: адміністрація Дональда Трампа орієнтувалася на односторонні дії та концепцію «Америка передусім», тоді як Джо Байден повернув країну до багатосторонньої дипломатії та активної участі в міжнародних організаціях. Ця динаміка підтверджує, що зовнішня політика є не лише результатом раціонального стратегічного планування, а й похідною від внутрішньополітичних процесів та змін у владних структурах [14].

У контексті держав, що переживають глибокі внутрішні трансформації або перебувають у стані конфлікту, зовнішня політика набуває особливого значення як інструмент міжнародної легітимації та залучення зовнішньої підтримки. Яскравим прикладом є Україна, яка після 2014 року здійснила кардинальний перегляд своїх зовнішньополітичних пріоритетів, спрямовуючи діяльність на зближення з ЄС та НАТО, а також на формування міжнародної коаліції для протидії російській агресії [30]. Після 2022 року зовнішня політика України стала одним із ключових чинників її стійкості, адже саме дипломатичні зусилля дозволили отримати масштабну військову, економічну та гуманітарну допомогу, санкційну підтримку та міжнародну солідарність [27]. Цей випадок засвідчує, що в умовах війни зовнішня політика перетворюється на механізм забезпечення виживання держави.

В умовах сучасного світу зовнішня політика дедалі більше має проактивний характер. Держави не лише реагують на виклики, а й формують порядок денний, пропонуючи нові ініціативи, концепції та підходи до глобального управління. Канада активно просуває питання гендерної рівності у міжнародній політиці через концепцію «феміністської зовнішньої політики», тоді як Японія робить акцент на свободі та відкритості індо-тихоокеанського регіону, що формує нові безпекові альянси й економічні партнерства. Усе це демонструє, що зовнішня політика стає майданчиком для інновацій та концептуальних рішень, які здатні визначати напрямки розвитку міжнародної системи в цілому [25]. Ще одним важливим аспектом є роль зовнішньої політики в управлінні глобальними ризиками. Кліматичні зміни, нестача

водних ресурсів, енергетичні кризи, біологічні загрози та кібернапади мають транснаціональний характер і не можуть бути вирішені у межах однієї держави. Саме тому зовнішня політика стає інструментом координації дій, мобілізації міжнародної підтримки та спільного реагування на виклики. Приклад Паризької кліматичної угоди 2015 року підтверджує, що тільки багатосторонні дипломатичні механізми здатні виробляти глобальні рішення, які покликані захищати довгострокові інтереси людства. Участь держав у таких процесах є елементом їх відповідальності перед світовою спільнотою, а також способом зміцнення власного міжнародного статусу.

Можна підкреслити, що зовнішня політика держави у системі міжнародних відносин є багаторівневим феноменом, який поєднує стратегічні, економічні, безпекові, культурні, комунікаційні та ціннісні аспекти. Вона відображає цілі, прагнення й можливості держави та формує її місце у глобальній структурі. У сучасному світі, де взаємозалежність і ризики зростають, успішна зовнішня політика потребує глибокого аналізу, стратегічного прогнозування та здатності до інновацій [6]. Саме таке комплексне бачення дозволяє державам не лише реагувати на виклики, а й активно формувати міжнародний порядок, зміцнюючи власну позицію та забезпечуючи довгостроковий розвиток.

1.2. Внутрішні та зовнішні фактори формування зовнішньої політики України

Поступова еволюція зовнішньої політики України є результатом складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають як стратегічні пріоритети держави, так і характер її поведінки на міжнародній арені. У свою чергу, ця взаємодія не є статичною: вона динамічно трансформується під впливом політичних, безпекових, економічних і суспільних процесів, які, з одного боку, формують внутрішній контекст ухвалення рішень, а з іншого, створюють зовнішні можливості та виклики. Власне, зовнішня політика України, що виникла після проголошення незалежності 1991 року, неодноразово переживала періоди глибоких корекцій, пов'язаних як із внутрішніми кризами політичного розвитку, так і з

драматичними змінами глобального та регіонального середовища [2]. І хоча окремі фактори можуть здаватися домінантними у певні історичні моменти, фактична архітектура зовнішньополітичного курсу завжди формується на перетині кількох вимірів: інституційного, ідеологічного, економічного, безпекового й суспільного (Таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1.

Внутрішні та зовнішні фактори формування зовнішньої політики України

Група факторів	Конкретні фактори	Сутність та зміст впливу	Факти
Внутрішні	Політична система та інституційна структура	Формує механізми ухвалення рішень, стабільність політичного курсу, можливість реалізації реформ.	Багатовекторність 1990-х рр.; посилення проєвропейського курсу після 2014 р.; інституційні реформи, що зблизили Україну з ЄС.
	Громадянське суспільство та суспільні настрої	Визначають політичний запит щодо стратегічної орієнтації держави, впливають на легітимність зовнішньополітичних рішень.	Зростання підтримки НАТО після 2014 р.; волонтерський рух, аналітичні центри, мобілізація міжнародної підтримки через медіа.
	Економічна структура та рівень розвитку	Визначає пріоритети торговельної політики, моделі інтеграції та економічну стійкість держави.	Диверсифікація енергетичних потоків після 2014 р.; курс на інтеграцію в єдиний енергетичний ринок ЄС; ІТ-сектор як драйвер співпраці.
	Сектор безпеки та оборони	Впливає на здатність захищати територіальну цілісність і проводити незалежну зовнішню політику.	Реформа ЗСУ; набуття статусу партнера з розширеними можливостями НАТО (2020); стандарти НАТО у військовому управлінні.
	Національна ідентичність та історична пам'ять	Формує цивілізаційний вибір, ціннісну основу зовнішньої політики.	Європейська ідентичність після Революції Гідності; суспільна консолідація після вторгнення 2022 р.
Зовнішні	Геополітичне середовище та міжнародний баланс сил	Обмежує або розширює можливості України, формує стратегічний простір для маневрування.	Конкуренція США–Китай; посилення ролі ЄС; зміни в регіональній безпеці після 2022 р.

	Політика ключових держав-партнерів	Прямо впливає на безпекові, економічні та дипломатичні можливості України.	Допомога США в обороні, кіберзахисті; підтримка ЄС у реформах; економічні санкції проти РФ.
	Вплив Російської Федерації	Визначає характер безпекових загроз та формує стратегічні пріоритети України.	Анексія Криму (2014); війна на Донбасі; повномасштабне вторгнення 2022 р.; остаточний розрив багатовекторності.
	Роль міжнародних організацій	Визначає нормативно-правові рамки та інструменти зовнішньої політики.	Угода про асоціацію з ЄС; співпраця з НАТО; резолюції ООН щодо агресії РФ; формати ОБСЄ.
	Глобальні трансформації (цифровізація, зміна клімату, безпекові технології)	Стимулюють адаптацію зовнішньої політики до нових факторів міжнародної взаємодії.	Кримська платформа (2021); цифрова дипломатія України; кіберспівпраця з США, ЄС; вплив кліматичної політики ЄС на експорт.
	Регіональна співпраця	Забезпечує зміцнення позицій у ЄС та НАТО через коаліції регіональних партнерів.	Люблінський трикутник; співпраця з Польщею, Литвою, Румунією; спільні оборонні проекти.

Насамперед, важливо підкреслити, що внутрішньополітичні фактори традиційно відіграють визначальну роль у формуванні зовнішньої політики України, оскільки саме вони створюють первинні рамки і пріоритети, в яких може діяти держава [14]. Політична система, рівень її інституційної розвиненості, баланс гілок влади, характер взаємодії між інституціями та елітами, усе це впливає на здатність України не лише ініціювати стратегічні рішення, а й ефективно їх реалізовувати. У період 1990-х років, коли політичні інститути були відносно слабкими, а ідеологічна систематизація політичного простору перебувала на початковій стадії, зовнішньополітичний курс характеризувався певною багатовекторністю. Умовно кажучи, відсутність консолідованого бачення майбутнього держави призводила до того, що Україна намагалася стабілізувати відносини з Європейським Союзом, НАТО та Росією одночасно, сподіваючись, що така політика збалансування дозволить зберегти автономність на міжнародній арені [6]. Зміна внутрішньополітичної

конфігурації у 2000-х роках поступово сприяла зростанню європейської компоненти у зовнішній політиці, проте внутрішні політичні кризи, такі як Помаранчева революція 2004 року, знову приводили до тимчасових зміщень акцентів. У цьому контексті варто зазначити, що революційні події виступали не лише каталізатором політичного оновлення, а й індикатором суспільного запиту на демократичний розвиток, верховенство права та інтеграцію до євроатлантичного простору [30]. Відтак, внутрішні фактори, передусім демократизація, формування громадянського суспільства, зміцнення інституцій, підвищення ролі парламенту, сприяли тому, що Україна дедалі більше орієнтувалася на західні моделі розвитку, що, фактично, формувало прагнення до набуття членства в ЄС і НАТО (Таблиця 1.1.).

Важливим внутрішнім фактором, що формує зовнішню політику України, є суспільні настрої та колективна ідентичність. Після 2014 року, коли російська агресія проти України набула відкритого характеру, відбулася кардинальна трансформація суспільного сприйняття державного курсу [27]. Зокрема, за даними соціологічних опитувань, рівень підтримки євроатлантичної інтеграції різко зріс, що дозволило політичному керівництву обґрунтувати стратегічні кроки, спрямовані на поглиблення співпраці з НАТО, адаптацію сектору безпеки та оборони до стандартів Альянсу, а також на активізацію переговорного процесу з Європейським Союзом [1]. Тобто, зміни в суспільній свідомості стали певною мірою підмурком для ухвалення рішень на рівні державних інституцій, що ще раз підтверджує їхню важливість у системі внутрішніх факторів. Окрім того, внутрішні економічні чинники впливають на можливості України на міжнародній арені. Стан економіки, рівень інвестиційної привабливості, структура експорту й імпорту, участь у глобальних ланцюгах доданої вартості визначають пріоритети співпраці з ключовими партнерами. Енергетична залежність від Росії до 2014 року спричиняла обмеження у формуванні більш незалежного зовнішньополітичного курсу, а спроби диверсифікувати енергетичні джерела постійно стикалися з політичним і економічним спротивом [26]. Лише після 2014 року, внаслідок економічних реформ, тиску громадянського суспільства та критичної необхідності забезпечення енергетичної безпеки, Україна змогла

розпочати реальну диверсифікацію газових потоків та інтеграцію в європейські енергетичні ринки.

Не менш важливим внутрішнім чинником є роль інституцій сектору безпеки та оборони. Їхня боєздатність, рівень реформування, здатність до взаємодії з міжнародними партнерами, підготовка кадрів і впровадження стандартів НАТО визначають, наскільки ефективно Україна може реагувати на зовнішні загрози та вести переговори щодо гарантій безпеки. Показовим є те, що реформа Збройних сил України після 2014 року стала одним із ключових чинників поглиблення співпраці з НАТО, а також дозволила країні підвищити обороноздатність і продемонструвати готовність до інтеграції в західні безпекові структури [4]. Переймаючись зовнішніми факторами, варто наголосити, що вони відіграють не менш вагому роль у формуванні зовнішньої політики України. Глобальна структура міжнародних відносин, баланс сил, еволюція міжнародних організацій, геополітичні інтереси великих держав — усе це значною мірою визначає простір можливостей, у якому Україна змушена діяти [5]. Зміцнення ролі Європейського Союзу як глобального актора, загострення конкуренції між США та Китаєм, а також посилення викликів у сфері безпеки в Центрально-Східній Європі створюють нові рамки для зовнішньополітичного маневрування України. Водночас, міжнародне середовище є доволі мінливим: ще десять років тому перспективи євроатлантичної інтеграції України видавалися не надто реалістичними, проте після 2014 року та повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році міжнародний контекст істотно змінився на користь України [39].

Одним із ключових зовнішніх факторів є політика Сполучених Штатів Америки, які з початку незалежності залишаються одним із найважливіших стратегічних партнерів України [24]. Підтримка США у сфері безпеки, оборони, реформ, антикорупційної діяльності, а також їхній вплив у міжнародних організаціях суттєво зміцнюють позиції України на світовій арені. Ще одним важливим зовнішнім фактором є діяльність і політика Європейського Союзу, який упродовж останніх десятиліть відіграє визначальну роль у розвитку України. Перспектива членства в ЄС стала для України не лише стратегічною метою, а й стимулом для проведення

масштабних політичних, економічних та інституційних реформ [32]. Саме ЄС виступає для України основним торговельним партнером, головним інвестором і ключовим джерелом технічної допомоги. Інтеграція у єдиний ринок, отримання статусу кандидата в члени ЄС у 2022 році, імплементація Угоди про асоціацію, усе це визначає європейський вектор як ключовий у зовнішній політиці України [38].

Безумовно, не можна оминати увагою і зовнішній фактор, пов'язаний із Російською Федерацією, адже саме агресивна політика Кремля стала визначальною у трансформації зовнішньополітичного курсу України. Анексія Криму, розпалювання війни на Донбасі та повномасштабне вторгнення 2022 року радикально змінили пріоритети України, остаточно виключивши можливість повернення до політики балансування між Сходом і Заходом [36]. Внаслідок цього Україна була змушена переорієнтуватися на інтенсивне співробітництво з євроатлантичними структурами, модернізувати сектор безпеки, посилити дипломатичні союзи та поглибити інтеграцію у глобальні демократії. У цьому контексті зовнішня агресія стала не лише фактором загрози, а й фактором можливостей: мобілізація міжнародної підтримки, зміцнення інституцій, консолідація суспільства та пришвидшення реформ, усе це є прямим наслідком російської політики, яка, по суті, сприяла визначенню чіткого та однозначного курсу України [66]. Окрім геополітичних чинників, значний вплив мають міжнародні організації. Зокрема, Організація Об'єднаних Націй виступає важливим майданчиком для просування дипломатичних ініціатив України, як-от резолюцій щодо засудження агресії, створення спеціального трибуналу чи компенсаційного механізму [7]. НАТО, своєю чергою, є не лише оборонним союзом, а й платформою для обміну досвідом, тренування, технологічної співпраці та стандартизації [1]. Участь України в місіях ОБСЄ, співпраця з Радою Європи, залучення до регіональних форматів, наприклад, Люблінського трикутника чи Кримської платформи, підсилюють позиції України та створюють додаткові канали впливу на міжнародні процеси [27].

Важливим зовнішнім фактором також є глобальні трансформації, зумовлені цифровізацією, зміною клімату, зростанням ролі недержавних

акторів, поширенням дезінформаційних кампаній і технологічних змагань. Наприклад, Україна активно адаптує свою зовнішню політику до цифрової дипломатії, використовуючи платформи соціальних медіа для комунікації з міжнародними партнерами, мобілізації підтримки та протидії російській пропаганді [42]. Це є яскравим прикладом того, як глобальні тренди впливають на трансформацію інструментарію зовнішньої політики.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання про те, яким чином Україна може не лише адаптуватися до мінливого міжнародного середовища, а й активно формувати його, використовуючи власні внутрішні ресурси та потенціал стратегічних партнерств. Адже, попри складні безпекові виклики, Україна вже продемонструвала, що здатна впливати на міжнародний порядок денний, ініціюючи нові формати співпраці, залучаючи глобальну підтримку та формуючи коаліції на захист принципів міжнародного права. Показовим є створення Кримської платформи 2021 року — першої міжнародної платформи, спрямованої на деокупацію Криму та консолідацію зусиль партнерів щодо протидії російській агресії [27]. Саме цей приклад підкреслює, що зовнішня політика України вже давно вийшла за рамки реагування і перейшла до активного формування міжнародного середовища.

З іншого боку, внутрішні процеси модернізації, як-от антикорупційна реформа, судова реформа, реформа сектору безпеки, не лише підвищують ефективність державного управління, а й зміцнюють позиції України на міжнародних переговорах [7]. Іншими словами, внутрішні перетворення є запорукою того, що міжнародні партнери готові інвестувати політичні, економічні та безпекові ресурси в Україну, оскільки бачать прогрес, послідовність і готовість держави рухатися в напрямку європейських стандартів. Наприклад, ухвалення антикорупційного законодавства, створення таких інституцій як НАБУ і ВАКС, а також цифровізація державних послуг через платформу «Дія» стали не лише внутрішніми досягненнями, а й важливими сигналами для міжнародної спільноти, що Україна здатна забезпечити прозорість, підзвітність і демократичний розвиток [60].

З огляду на це, можна стверджувати, що внутрішні та зовнішні фактори не просто доповнюють один одного, а вступають у складну синергію, яка

визначає амбітність і реалістичність зовнішньополітичних завдань України [71]. Адже навіть найкраще сформована стратегія залишатиметься декларативною, якщо її не підкріплюватимуть внутрішні інституційні спроможності. У цьому сенсі важливим стає питання стратегічної послідовності: держава має узгоджувати внутрішню трансформацію з міжнародними зобов'язаннями та довгостроковим баченням власного місця у світі [25]. Саме так формується те, що можна назвати «зовнішньополітичною ідентичністю» держави, комплексом принципів, цінностей та цілей, що визначають її поведінку на міжнародній арені.

Не менш важливим зовнішнім чинником є регіональний контекст. Україна розташована на перетині інтересів різних держав і регіональних блоків, тому її зовнішня політика неминуче враховує географічний чинник. Зокрема, активізація співпраці з країнами Центральної та Східної Європи: Польщею, Литвою, Румунією, Словаччиною, стала стратегічним напрямом, що має не лише політичний, а й безпековий вимір. Формат Люблінського трикутника (Україна–Польща–Литва) є прикладом того, як регіональні коаліції можуть зміцнювати спільні інтереси й забезпечувати синергію у питаннях безпеки, енергетики, транзиту та оборонної співпраці [24]. Важливим зовнішнім фактором також є участь України у глобальних економічних процесах. Світова економіка переживає період трансформації, пов'язаний із переходом до низьковуглецевих технологій, розвитком цифрової економіки, зростанням ролі інноваційних секторів. У цьому сенсі Україна має значний потенціал, особливо у сфері ІТ, агропромислового комплексу, оборонних технологій та критичної сировини [51]. Економічний потенціал формує зовнішньополітичні можливості, оскільки сприяє розширенню співпраці з тією чи іншою групою держав.

Водночас глобальна конкуренція та сфера інформаційної безпеки створюють нові зовнішньополітичні виклики. У сучасних умовах держави не лише взаємодіють традиційними дипломатичними каналами, а й вступають у боротьбу за інформаційний вплив, технологічну перевагу, кібербезпеку та контроль над цифровими системами. Україна є одним із ключових платформ цієї боротьби: з одного боку, вона постійно стикається з інформаційними

операціями та кібератаками з боку Росії, а з іншого – отримує допомогу від США, ЄС та інших партнерів у зміцненні цифрової стійкості. Це змінює характер зовнішньої політики, адже цифрові виклики вимагають нових форматів співпраці, модернізації дипломатичних інструментів та залучення приватного сектору.

1.3. Етапи формування зовнішньої політики України від здобуття незалежності до сучасності

Від моменту проголошення незалежності у 1991 році Україна опинилася перед необхідністю формування власної зовнішньої політики, яка б відповідала як викликам трансформаційного періоду, так і довгостроковим стратегічним інтересам держави [6]. Перші роки незалежності стали, без перебільшення, фундаментальними для вибору зовнішньополітичної траєкторії країни. Передусім ішлося про утвердження суб'єктності України на міжнародній арені, що передбачало розбудову дипломатичної служби, установа дипломатичних відносин із ключовими центрами сили та участь у міжнародних організаціях. Наприклад, уже 1992 року Україна стала членом Міжнародного валютного фонду та Світового банку, що засвідчило її намір інтегруватися до глобальних економічних структур. Водночас країна активно включалася до діяльності Організації з безпеки і співробітництва в Європі, роблячи акцент на європейські механізми безпеки. Досить важливим етапом у цьому процесі стало підписання Будапештського меморандуму 1994 року, який передбачав гарантії безпеки Україні в обмін на відмову від ядерної зброї. Хоча документ ізгодом продемонстрував свою обмежену ефективність, він був одним із ключових кроків у міжнародній легітимації України як без'ядерної держави та важливим інструментом розбудови партнерств зі США, Великою Британією та Росією. Водночас саме в середині 1990-х років Україна почала артикулювати прагнення до європейської інтеграції: 1994 року було підписано Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом, яка окреслила правові рамки майбутніх взаємин і визначила цілі реформування політичних та економічних інститутів [22].

На межі століть українська зовнішня політика, з одного боку, зберігала курс на багатовекторність, а з іншого, переживала поступове зміщення пріоритетів у бік євроатлантичної інтеграції. У 2002 році була офіційно задекларована стратегія вступу України до НАТО [9]. Хоча внутрішньополітична турбулентність та спротив окремих політичних сил не дозволили реалізувати цю мету повною мірою, сам факт проголошення євроатлантичних намірів став важливим сигналом для міжнародного партнерства і внутрішніх реформ. Саме в цей період було започатковано активну участь України в миротворчих місіях НАТО та ООН: українські миротворці працювали у Косово, Сьєрра-Леоне, Ліберії та інших країнах, що сприяло зміцненню іміджу України як відповідального міжнародного актора.

Події Помаранчевої революції 2004 року стали вододілом, який істотно трансформував зовнішньополітичні пріоритети [14]. В умовах демократичного відродження постала необхідність поглиблення інтеграції з ЄС і зміцнення стратегічного партнерства зі США як гарантими демократичного розвитку. Уже 2005 року Україна отримала статус країни з ринковою економікою від Європейського Союзу та США, що відкрило нові перспективи для економічного співробітництва. Згодом було розпочато переговори щодо Угоди про асоціацію з ЄС, які, попри затримки, поступово підводили Україну до якісно нового формату відносин із європейською спільнотою. Водночас період 2010-2013 років ознаменувався певним відхиленням зовнішньополітичного курсу під впливом внутрішньої політичної кон'юнктури. У цей час було проголошено позаблоковий статус України [15], а відносини з ЄС переживали суперечливу динаміку. Характерним прикладом стала ситуація 2013 року, коли українське керівництво відмовилося від підписання Угоди про асоціацію з ЄС, що викликало масові протести та стало початком Революції Гідності. Проте саме ці події показали, що європейський курс має потужну суспільну підтримку й не може бути змінений без урахування волі народу.

Після 2014 року зовнішня політика України зазнала радикальної трансформації під впливом російської агресії, анексії Криму та початку війни на Донбасі [30]. З одного боку, країна змушена була посилити дипломатичну діяльність у напрямі мобілізації міжнародної підтримки проти зовнішньої

загрози. З іншого, зовнішньополітичний курс остаточно і безповоротно переорієнтувався на Європейський Союз та НАТО. Уже 2014 року було підписано політичну частину Угоди про асоціацію, а 2017 року вона набула чинності в повному обсязі. Крім того, у 2019 році в Конституції України було закріплено стратегічний курс на членство в ЄС і НАТО [10]. Такий крок підтвердив незворотність євроінтеграційних прагнень та задекларував нову епоху розвитку міжнародних відносин України.

Після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року зовнішньополітична діяльність України стала ще більш інтенсивною й сфокусованою на розбудові широкої міжнародної коаліції підтримки [27]. Уже в червні 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що стало безпрецедентно швидким дипломатичним рішенням [32]. Крім того, союзники надали Києву багатопланову підтримку: військову, економічну, гуманітарну та санкційну. Таким чином, зовнішня політика України перетворилася на потужний інструмент виживання, оборони та закріплення державності. Водночас важливим напрямом стала діяльність у глобальних організаціях, зокрема в ООН, де Україна послідовно просуває питання притягнення Росії до відповідальності за злочини агресії та створення спеціального трибуналу. Крім безпекових питань, у новітній зовнішній політиці України важливе місце займає економічна дипломатія. Пошук нових логістичних маршрутів, співпраця з країнами «зернового коридору», активізація взаємодії з Туреччиною, країнами Балтії, Польщею, Румунією та іншими державами стали важливою умовою збереження економічної стабільності [24].

Паралельно розвивається й напрям публічної дипломатії. У сучасних умовах інформаційні кампанії, візити лідерів іноземних держав до Києва, активність української діаспори, численні міжнародні виступи Президента України стали важливими інструментами комунікації з глобальною спільнотою [42]. Україна активно використовує можливості цифрової дипломатії, формуючи нові союзи та поглиблюючи співпрацю з технологічними, гуманітарними й безпековими партнерами. Окремий етап зовнішньополітичного становлення України пов'язаний із розширенням

регіональних форматів, у яких активна участь країни далека від суто символічної. Ініціативи «Люблінського трикутника», «Квадриги», «Асоційованого тріо» зі співпаці з Грузією та Молдовою демонструють не лише прагнення України бути активним учасником східноєвропейського регіонального простору, а й здатність задавати стратегічний тон новим форматам [69]. Важливо, що зовнішня політика України поступово стала інституційно зрілою. Модернізація Міністерства закордонних справ, створення сучасних стратегічних документів, таких як Стратегія зовнішньої політики 2021 року [25], сприяли підвищенню ефективності дипломатичної роботи.

Водночас, завершальні тенденції розвитку української зовнішньої політики у XXI столітті демонструють не просто посилення її стратегічності, а й здатність адаптуватися до безпрецедентних викликів глобальної нестабільності [7]. Поступово формується нова якість дипломатичного мислення, яка ґрунтується на довгостроковому плануванні, побудові багаторівневих міжнародних коаліцій та поглибленій регіональній взаємодії [25]. Україна дедалі активніше використовує потенціал міжпарламентської дипломатії: Верховна Рада України налагоджує співпрацю з парламентами країн ЄС, США, Канади, держав Балтії, а також бере участь у засіданнях Парламентської асамблеї НАТО та інших міжнародних структур. У цьому контексті важливо зазначити, що українські парламентарі системно працюють над просуванням рішень щодо посилення санкційного тиску на Росію, підтримки української енергетичної безпеки та участі України у спільних програмах з відновлення. Крім того, зовнішньополітичні пріоритети України розширюються у напрямі глобального Півдня. Якщо у 1990-2000-х роках увага зосереджувалася переважно на європейському та євроатлантичному векторі, то сучасна дипломатія активно взаємодіє з країнами Латинської Америки, Африки та Азії [42]. Наприклад, 2023-2024 року Україна відкрила нові посольства у низці африканських країн, зокрема у Гані, Мозамбіку та Руанді. Ці кроки не лише сприяють поширенню інформації про реальні наслідки російської агресії, а й відкривають перспективи для співпраці у сфері продовольчої безпеки, освіти та цифрових технологій. У свою чергу,

активізація дипломатії у країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону дає змогу створювати нові партнерства, від економічних до безпекових, що підтверджує візит українських делегацій до Японії, Південної Кореї, Сінгапуру та Австралії.

Ще однією ознакою сучасного етапу формування зовнішньої політики є зростання ролі стратегічних комунікацій. Україна дедалі більш ефективно формує глобальний інформаційний порядок денний, використовуючи цифрові платформи та соціальні мережі для донесення правди про війну, потреби держави та шляхи її відновлення [27]. Яскравим прикладом є масове використання англійських інформаційних кампаній, прямих звернень українського керівництва до парламентів інших країн, участь у міжнародних форумах, від Давоського економічного форуму до Мюнхенської безпекової конференції. Паралельно з цим українська дипломатія активно працює над створенням нових форматів безпекових домовленостей. У 2024-2025 роках низка західних держав уклала з Україною двосторонні угоди про довгострокові гарантії безпеки [24]. Велика Британія, Франція, Німеччина, Канада, Італія та інші партнери запропонували конкретні механізми військової допомоги, обміну розвідданими, навчання українських військових і підтримки оборонної промисловості. Такі домовленості стають фундаментом нової архітектури безпеки, в якій Україна постає не лише отримувачем допомоги, а й повноправним партнером у формуванні європейської оборонної інфраструктури [50]. Не менш важливою є й роль України у формуванні глобальних дискусій щодо реформування міжнародних організацій. З огляду на те, що ООН продемонструвала обмеження у своїх інструментах реагування на агресію та порушення міжнародного права, українська дипломатія пропонує нові підходи до реформування Ради Безпеки, підсилення функцій Генеральної Асамблеї та створення дієвого механізму покарання держав-агресорів [71]. Водночас Україна виступає за модернізацію регіональних безпекових форматів, зокрема, посилення оперативності рішень ЄС у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики.

Важливо зазначити, що зовнішня політика України сьогодні активно поєднується з політикою внутрішніх реформ. Питання європейської інтеграції

напрямую пов'язані з імплементацією законодавчих і структурних змін, від боротьби з корупцією і судової реформи до трансформації сектору безпеки та енергетичної модернізації [60]. Так, виконання рекомендацій Європейської Комісії вже дало змогу Україні розпочати переговори про вступ до ЄС, що стало ключовою зовнішньополітичною подією 2023-2024 років [38]. Окреме місце займає питання післявоєнного відновлення, яке є одним із нових зовнішньополітичних пріоритетів. Україна працює над створенням міжнародної платформи реконструкції, залученням приватних інвестицій та співпрацею з міжнародними фінансовими інституціями. Прикладом цього стала конференція з відновлення України у Лондоні (2023), на якій були представлені проекти модернізації енергетичної, транспортної, цифрової та освітньої інфраструктури [77].

Якщо узагальнити, еволюція зовнішньої політики України від 1991 року до сьогодні має кілька ключових етапів [7]. Спочатку – це утвердження державності, здобуття міжнародного визнання та формування власної дипломатичної спроможності. Далі – пошук балансу між різними центрами сили, багатовекторність і поступове зміцнення зв'язків із Європейським Союзом та НАТО. Наступним етапом стало формування чітко європейського і євроатлантичного курсу, який набув незворотності після Революції Гідності та, особливо, після початку російської агресії. Нарешті, останній етап позначений інтенсивною міжнародною активністю, активізацією цифрової та публічної дипломатії, інституційним зміцненням зовнішньополітичної системи та створенням широкої коаліції підтримки в умовах війни.

Висновки до розділу 1

Можна зробити висновок, що зовнішня політика держави є складним, багатовимірним і динамічним явищем, яке формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Насамперед, поняття зовнішньої політики охоплює сукупність цілей, принципів, інструментів і практичних дій, спрямованих на забезпечення національних інтересів держави у міжнародній системі. Її метою, з одного боку, виступає створення сприятливих умов для політичного, економічного й безпекового розвитку країни, а з іншого –

ефективна участь у глобальних процесах, яка дозволяє посилювати міжнародний авторитет держави та сприяти стабільності її зовнішнього середовища. Водночас, у сучасній системі міжнародних відносин зовнішня політика стає все більш багатофакторною, адже держави змушені реагувати не лише на традиційні військово-політичні виклики, а й на гібридні загрози, інформаційні впливи, економічні кризи та трансформацію безпекових структур.

Зокрема, зовнішня політика України формується під дією сукупності внутрішніх і зовнішніх детермінант. До внутрішніх належать політична система, рівень економічного розвитку, стан демократичних інститутів, а також суспільні запити щодо зовнішньополітичного курсу. До зовнішніх: міжнародні безпекові тренди, регіональні загрози, геополітичні інтереси ключових акторів, насамперед ЄС, НАТО, США та Росії. Саме взаємодія цих чинників обумовлює складність вибору зовнішньополітичних пріоритетів України, особливо в умовах тривалого російсько-українського конфлікту, який суттєво трансформував стратегічне бачення держави.

Таким чином, аналіз етапів формування зовнішньої політики України показує, що з моменту здобуття незалежності її зовнішньополітичний курс зазнавав істотних трансформацій, від багатовекторності 1990-х років до чіткої євроатлантичної орієнтації після 2014 року. Поступовий перехід до стандартів ЄС і НАТО, інституціоналізація співпраці з провідними міжнародними організаціями та консолідація національної безпеки в умовах війни засвідчили стратегічну незворотність курсу України. Сучасна зовнішня політика України є результатом поєднання історичного досвіду, внутрішніх трансформацій та зовнішньополітичних викликів, що визначають її подальший розвиток.

РОЗДІЛ 2. ЄВРОАТЛАНТИЧНІ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ, ПОЛІТИЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

2.1. Роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій у просуванні євроатлантичної інтеграції України

Поступове утвердження України як активного та відповідального учасника міжнародних відносин значною мірою залежить від ефективності взаємодії її зовнішньополітичних і безпекових інституцій, які формують інтелектуальне, організаційне й нормативне підґрунтя для реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію. У цьому контексті саме інституційна складова виступає тим системоутворювальним елементом, що забезпечує сталий рух держави до політичних, безпекових і оборонних стандартів НАТО, навіть попри безпрецедентні виклики, спричинені російсько-українською війною. Не випадково після 2014 року відбулося радикальне переосмислення ролі кожного інституту, від Президента та Верховної Ради до Міністерства закордонних справ, Міністерства оборони, РНБО, Служби безпеки України та новостворених структур, орієнтованих на демократичний контроль над сектором безпеки [12]. Ці інституції не лише задають стратегічний вектор, а й наповнюють його конкретними механізмами імплементації, сприяючи глибшому поєднанню України з євроатлантичним простором.

З огляду на це, варто зауважити, що центральним чинником є координаційна взаємодія між ключовими органами державної влади. Президент України, відповідно до Конституції, визначає засади зовнішньої політики та є Верховним Головнокомандувачем, тому його роль у просуванні євроатлантичного курсу є принципово визначальною [10]. Показовим є період після 2019 року, коли на рівні президента було активізовано прямий політичний діалог із країнами НАТО, зокрема у форматах НАТО-Україна, самітах у Брюсселі 2021 та Вільнюсі 2023 років. У цих рамках глава держави неодноразово наголошував на праві України стати повноцінним членом Альянсу та необхідності переходу від формальних інструментів партнерства до реальних кроків інтеграції. Саме завдяки президентській дипломатії вдалося домогтися офіційної відмови НАТО від вимоги ПДЧ як обов'язкової

фази, що було підтверджено у Вільнюській декларації [1]. Верховна Рада України, зі свого боку, створює правову основу для інтеграції, адже будь-які трансформації у сфері національної безпеки неможливі без відповідних законодавчих змін. За останні роки ухвалено закони про національну безпеку (2018), про розвідку (2020), про оборонні закупівлі (2020), про критичну інфраструктуру (2021), а також низку актів, що гармонізують оборонний сектор із процедурами та стандартами НАТО [16]. Характерно, що парламент послідовно підтримує стратегічний курс, навіть у періоди політичної турбулентності. Наприклад, закріплення в Конституції курсу на членство в ЄС і НАТО у 2019 році стало важливим інституційним гарантом незворотності інтеграційної траєкторії, що унеможлиблює перегляд цього напрямку навіть під впливом внутрішньополітичної конкуренції.

Не менш важливим є Міністерство закордонних справ України, яке виконує функцію ключового конектора між державними інституціями України та структурами НАТО. Саме МЗС формує дипломатичний дискурс, комунікує позиції України у штаб-квартирі Альянсу, координує діяльність місії України при НАТО та забезпечує системний діалог з окремими державами-членами [42]. Показовою є робота дипломатії у 2022-2024 роках, коли МЗС стало провідним актором у просуванні міжнародної коаліції підтримки України, яка фактично перетворилася на безпрецедентний механізм військово-політичного партнерства [4]. Своєю чергою, Міністерство оборони України є відповідальним за імплементацію оборонної адаптації до стандартів НАТО, що включає реформування управління військами, удосконалення системи оборонного планування, перехід на стандарти оперативної сумісності, а також модернізацію системи підготовки кадрів. Яскравим прикладом є впровадження системи J-structure, яка відповідає стандартам НАТО і формує нову управлінську архітектуру Збройних Сил [9]. У практичному вимірі співпраця Міноборони з НАТО реалізується через участь у Програмі розбудови цілісності, трасових фондах, а також у багатонаціональних навчаннях, серед яких «Sea Breeze», «Rapid Trident», «Three Swords» та інші.

Водночас не можна оминати увагою роль Ради національної безпеки і оборони України, яка виступає центром стратегічного аналізу та координації.

РНБО визначає ключові напрями політики у сфері безпеки, готує рішення щодо оборонних реформ, аналізує ризики й загрози. Саме цей орган координує реалізацію Стратегії національної безпеки (2020), Стратегії воєнної безпеки, Стратегії зовнішньополітичної діяльності (2021), які чітко фіксують прагнення України інтегруватися до НАТО та визначають алгоритм конкретних кроків [18; 25]. Під час повномасштабної війни РНБО стала майданчиком критично важливих рішень, що стосуються мобілізаційної політики, забезпечення стійкості держави, кібербезпеки та протидії інформаційним операціям [2]. Служба безпеки України, розвідоргани та інші структури сектору безпеки також відіграють важливу роль у інтеграційних процесах. Зокрема, СБУ, перебуваючи в процесі масштабної реформи, наближає свою структуру та принципи роботи до моделей країн НАТО, роблячи наголос на контррозвідувальній діяльності, протидії тероризму та гібридним загрозам [11].

Разом із тим, інституційний вимір євроатлантичної інтеграції неможливо уявити без діяльності дипломатичної служби та міжпарламентської кооперації. Парламентська асамблея НАТО давно виступає для України важливим майданчиком формування підтримки серед союзників [46]. Показовим є ухвалення у 2022 році резолюції ПА НАТО про необхідність комплексної військової допомоги Україні, що суттєво вплинуло на політику низки держав. Особливої уваги заслуговує робота урядових аналітичних та експертних інституцій, серед яких Центр протидії дезінформації при РНБО, Національний інститут стратегічних досліджень, урядові офіси з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Їхня діяльність спрямована на зміцнення стійкості держави, що безпосередньо відповідає вимогам Альянсу щодо здатності держави-члена протистояти сучасним загрозам [27].

Нарівні з цим, важливо наголосити на ролі громадянського суспільства й неурядових організацій, які здійснюють моніторинг реформ, поширюють інформацію про інтеграційні процеси, проводять просвітницьку діяльність та адвокацію. Такі організації, як «Нью Європа», «Український центр євроатлантичних студій», «Центр оборонних стратегій», відіграють важливу роль у виробленні альтернативних бачень, формуванні експертного

середовища та комунікації з широкою суспільною аудиторією [77]. Окремий прошарок становить взаємодія України зі структурами НАТО, включаючи Північноатлантичну раду, Комісію Україна-НАТО, Об'єднаний комітет реформ (JRC) та Платформу з протидії гібридним загрозам. Ці органи створюють механізми координації реформ, які дозволяють Україні узгоджувати свої кроки зі стандартами Альянсу [1]. Участь українських інституцій у цих структурах демонструє їхню спроможність діяти у відповідності до принципів євроатлантичного врядування.

У ширшому контексті інституційний компонент євроатлантичної інтеграції визначає здатність України адаптуватися до складного безпекового середовища. Російська агресія не лише прискорила інтеграційні процеси, а й поставила питання про необхідність модернізувати державні інституції, зробити їх більш прозорими, підзвітними та спроможними. Саме тому реформи сектору безпеки, оборони, розвідки, судової системи та антикорупційної інфраструктури стали невід'ємною частиною інтеграційної логіки [7]. Власне, НАТО неодноразово наголошувало, що членство можливе лише за умови забезпечення верховенства права, цивільного контролю та ефективності інститутів [52]. Важливо підкреслити, що роль інституцій матеріалізується не лише у формальних рішеннях, а й у здатності до налагодження ефективної комунікації з суспільством. Євроатлантична інтеграція потребує підтримки більшості населення, адже членство в НАТО передбачає не лише реформування сектору оборони, а й зміцнення демократичного врядування, прав людини, верховенства права та громадянської стійкості. Саме тому державні інституції активно працюють із громадською думкою: МЗС розвиває цифрову дипломатію, РНБО координує стратегічні комунікації [20], парламент ухвалює важливі інформаційні ініціативи, спрямовані на популяризацію євроатлантичного курсу. Прикладом такої роботи є широкомасштабні інформаційні кампанії напередодні самітів НАТО або під час ухвалення важливих рішень про військову допомогу.

Нарощування інституційної спроможності України у сфері зовнішньої політики та безпеки, безперечно, потребує подальшого ускладнення та поглиблення взаємодії між усіма ключовими органами державної влади. У

цьому процесі надзвичайно важливим є той факт, що кожна інституція формує власну специфічну нішу, яка, зрештою, створює комплементарний механізм руху до НАТО. Адже євроатлантична інтеграція – це не лише зовнішньополітичний курс, а й комплексна реформа держави, що охоплює сектор оборони, верховенство права, демократичні інститути та цивільний контроль, що особливо проявляється у період повномасштабної війни. Власне, війна стала критичним каталізатором, який не тільки зміцнив необхідність інтеграції, а й показав практичну значущість кожної інституції у підвищенні обороноздатності країни та у формуванні нової архітектури європейської безпеки, де Україна посідає центральне місце [4]. У цьому контексті важливою тенденцією стало розширення ролі урядових структур, відповідальних за секторальні напрями, що також інтегруються в євроатлантичний курс. Наприклад, Міністерство цифрової трансформації, яке формально не належить до класичних безпекових органів, відіграє важливу роль у впровадженні стандартів кібербезпеки, цифрової стійкості та розвитку інфраструктурних рішень, що узгоджуються зі стандартами НАТО. Україна, як країна, що перебуває під постійними кібернападами з боку Росії, стала важливим полігоном для тестування сучасних методів кіберзахисту, а співпраця з Альянсом у цій сфері включає спільні тренування, обмін розвідданими, участь у кіберкоординаційних групах та впровадження стандартів CCDCOE [9].

Ще одним важливим напрямом є розбудова стійкості, яка стала ключовим поняттям у стратегічному дискурсі НАТО після Варшавського саміту 2016 року. Українські інституції, особливо після 2022 року, активно працюють над створенням системи, здатної витримувати та швидко відновлюватися після ударів, кібератак, енергетичних криз і дестабілізуючих інформаційних кампаній [54]. Міністерство енергетики, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Національна комісія з регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, кожна з цих структур робить свій внесок у посилення стійкості. Наприклад, відновлення енергосистеми після масованих обстрілів інфраструктури взимку 2022-2023 років стало прикладом надзвичайної інституційної адаптивності, що вразило партнерів по НАТО і

посилило аргументацію на користь того, що Україна здатна діяти відповідно до стандартів Альянсу навіть у найкритичніших умовах.

Окремо варто підкреслити, що євроатлантичну інтеграцію не можна розглядати як процес, який зводиться до взаємодії лише між державними органами та НАТО. Важливу роль відіграють також оборонно-промислові інституції, які забезпечують технологічний розвиток сектору безпеки. Український оборонно-промисловий комплекс переживає наймасштабніше перезавантаження за всю історію, включно з реформою «Укроборонпрому», запуском нових механізмів державно-приватного партнерства, створенням спільних підприємств з країнами-членами НАТО та інтеграцією до стандартів оборонних закупівель Альянсу [27]. Зокрема, створення у 2023 році спільного підприємства між «Укроборонпром» і німецькою компанією Rheinmetall стало знаковою подією, яка свідчить про довіру ключових членів НАТО та готовність до стратегічного партнерства у сфері виробництва озброєнь. У ширшому геополітичному контексті інституційна взаємодія України з НАТО перетворює державу на важливого актора у формуванні регіональної безпеки. Наприклад, участь України у бойових діях проти Росії з 2022 року дала Альянсу унікальний досвід вивчення нових форм ведення війни, включно з комбінованим застосуванням дронів, безпілотних систем, кібероперацій та інформаційних кампаній. Українські інституції, зокрема Генеральний штаб, Центр інновацій та розвитку оборонних технологій, активно співпрацюють із партнерами по НАТО у сфері впровадження інновацій, що фактично перетворює Україну на випробувальний майданчик передових технологій оборони [76]. Значення українських інституцій у цьому процесі підсилюється також розвитком системи підготовки військових кадрів. Участь України у програмах НАТО, таких як DEEP (Програма вдосконалення освіти у сфері оборони), сприяє оновленню військової освіти та підготовки курсантів [48]. Значною стала роль новостворених тренувальних місій, які підтримують зусилля щодо підготовки українських військовослужбовців у країнах НАТО.

Цілком очевидно, ефективність міжвідомчої координації є вирішальною. Офіс віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції виконує функцію архітектора цього процесу: він забезпечує комунікацію між

МЗС, Міноборони, РНБО, парламентом, розвідувальними структурами, Президента, а також здійснює постійний моніторинг виконання зобов'язань України перед НАТО. Важливо також згадати спільні проєкти, такі як Річна національна програма (РНП), яка стала ключовим механізмом визначення пріоритетів реформ та оцінки їх результатів [60]. Безумовно, повномасштабна війна не лише оголила слабкі місця українських інституцій, а й продемонструвала їх здатність ухвалювати швидкі, стратегічно виважені рішення [2]. Разом із тим, існують і виклики, які мають бути подолані для прискорення інтеграції. До них належать бюрократичні бар'єри, повільність у впровадженні деяких реформ, проблеми з демократичним контролем, нестача ресурсів та відтік кадрів.

Можна зазначити, що роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій у просуванні євроатлантичної інтеграції України є фундаментальною і багатовимірною. Їхня активність створює стратегічний каркас, що дозволяє Україні не просто рухатися у бік НАТО, а й ставати невід'ємною частиною європейської архітектури безпеки. І, що особливо важливо, саме інституційна стійкість забезпечує здатність України не лише наблизитися до Альянсу, а й впливати на його майбутній розвиток. У цьому сенсі Україна поступово перестає бути лише реципієнтом допомоги та перетворюється на державу, яка формує нові стандарти й підходи до безпеки, що, без сумніву, робить її одним із ключових стратегічних партнерів НАТО у XXI столітті.

2.2. Еволюція відносин України з Європейським Союзом: від Угоди про асоціацію до статусу кандидата на членство

Відносини України та ЄС, що формувалися протягом трьох десятиліть, пережили складну, але логічну еволюцію: від прагнення поглибити політичний діалог та економічне співробітництво до утвердження чіткої стратегічної мети – повноправного членства України в Європейському Союзі [22]. Цей шлях не був лінійним, він супроводжувався як хвилями зближення, так і періодами уповільнення, що залежали від внутрішньополітичних трансформацій, геополітичного контексту та, безумовно, від позиції самого ЄС, який тривалий час обережно ставився до поглиблення інтеграційних процесів з країнами

«Східного партнерства» [34]. Саме тому історія еволюції відносин України та ЄС від Угоди про асоціацію до набуття статусу кандидата на членство є прикладом складного процесу узгодження інтересів, зміни пріоритетів і переосмислення стратегічних орієнтирів обома сторонами. Вона демонструє не лише інституційні та політичні зрушення, а й глибоку внутрішню трансформацію української держави, яка в умовах сучасних викликів, зокрема після 2014 року, поставила європейську інтеграцію в центр власної зовнішньополітичної доктрини [7].

Перші кроки України до Європейського Союзу були зроблені фактично одразу після проголошення незалежності, коли Верховна Рада у 1993 році ухвалила «Основні напрями зовнішньої політики України», де вперше на офіційному рівні було закріплено курс на інтеграцію до європейських структур. Однак, навіть попри декларативність намірів, реальне поглиблення співпраці стало можливим лише у 1998 році з набуттям чинності Угоди про партнерство і співробітництво [31]. Хоча цей документ мав рамковий характер, він визначив базові засади політичного діалогу, економічних відносин і взаємодії у сфері юстиції та внутрішніх справ. Проте він також продемонстрував, що ЄС не був готовим тоді відкрито говорити про перспективу членства України, що, до речі, відображалось у політичних оцінках окремих європейських лідерів, які наполягали на необхідності «поступових» змін і дотримання суворих критеріїв. Ситуація почала змінюватися поступово з середини 2000-х років. І хоча ЄС і далі уникав чітких обіцянок щодо членства України, обидві сторони активно працювали над новою угодою, яка мала замінити УПС і охопити ширше коло питань, від демократії та верховенства права до створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі [33]. Саме тоді було сформовано логіку майбутньої Угоди про асоціацію, що мала стати найбільш амбітним договором, укладеним Європейським Союзом з третіми країнами. У цьому контексті важливо наголосити, що переговори, які стартували у 2007 році, відбувалися на тлі ширших подій в Європі, зокрема, подальшого розширення ЄС на Балкани, а також поглиблення інституційних реформ у межах Лісабонського договору.

Результатом багаторічних переговорів стало парафування Угоди про асоціацію в 2012 році, однак її підписання було зірване під тиском зовнішніх факторів, що зрештою призвело до Євромайдану, Революції Гідності та докорінної зміни зовнішньополітичних пріоритетів України. Власне, саме події 2013-2014 років стали тим поворотним моментом, коли прагнення до європейської інтеграції набуло не лише політичного, а й суспільно-цивілізаційного виміру [26]. Після зміни влади та початку російської агресії ЄС продемонстрував безпрецедентний рівень підтримки України, починаючи від фінансової допомоги та санкцій проти Росії й закінчуючи активним сприянням реформам. Угода про асоціацію, зрештою підписана у червні 2014 року та повністю набула чинності у вересні 2017 року, стала найбільш масштабним документом такого типу в історії ЄС [60]. Вона включає понад 1200 сторінок і визначає глибоку політичну асоціацію та економічну інтеграцію України в європейський простір. Одним із ключових її елементів стала Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі, що відкрила українським виробникам доступ до найбільшого ринку світу. Показово, що вже у 2019 році понад 42% українського експорту припадало на Європейський Союз, а в окремих секторах, таких як аграрний чи металургійний, частка ЄС перевищувала 50% [34].

Крім того, Угода передбачала імплементацію величезного масиву *acquis communautaire* – понад 350 директив і регламентів ЄС, що охоплюють сфери транспорту, енергетики, екології, конкуренції, технічного регулювання та багатьох інших напрямів. У цьому сенсі Україна стала унікальним прикладом третьої країни, яка добровільно взяла на себе зобов'язання настільки масштабного наближення до європейських норм. Наприклад, у сфері енергетики Україна інтегрувала свій ринок електроенергії з ENTSO-E, що дозволило у березні 2022 року синхронізувати українську енергосистему з європейською [60]. Іншим важливим прикладом є реформа державних закупівель, здійснена через систему Prozorro, яку міжнародні експерти неодноразово називали «однією з найуспішніших цифрових реформ у Європі». Крім того, впровадження європейських стандартів у сфері антикорупційної політики, створення НАБУ, САП та ВАКС засвідчило, що Україна системно

рухається у напрямі зміцнення верховенства права. Після підписання та імплементації Угоди про асоціацію відносини України та ЄС перейшли на новий рівень, не лише політичний, а й стратегічний. Запуск безвізового режиму у 2017 році став символічним підтвердженням того, що ЄС визнав успішність реформ у сфері управління кордонами, боротьби з корупцією, захисту прав людини та модернізації паспортних систем [33]. За перші два роки дії безвізу українці здійснили понад 4 мільйони поїздок до країн ЄС, що підтвердило реальний практичний ефект євроінтеграційних змін для громадян. Водночас ЄС почав дедалі більше сприймати Україну не як об'єкт, а як суб'єкт регіональної політики, залучаючи її до ініціатив у сфері енергетичної безпеки, цифрової трансформації та протидії гібридним загрозам [73].

Проте кардинальний злам у ставленні ЄС до України відбувся у 2022 році після повномасштабного вторгнення Росії. Саме тоді, 28 лютого 2022 року, Україна подала офіційну заявку на членство в ЄС, а вже 23 червня цього ж року Європейська Рада надала Україні статус кандидата [32]. Цей історичний крок став результатом не лише політичної солідарності, а й визнання того, що Україна, попри війну, продемонструвала здатність захищати цінності, на яких ґрунтується ЄС: демократію, свободу, повагу до прав людини, верховенство права та мирне співіснування. Багато європейських лідерів відкрито стверджували, що Україна «воює не лише за свою територію, а й за європейські принципи», що стало вагомим аргументом на користь її кандидатства [38]. Надання статусу кандидата не стало автоматичним механізмом вступу, однак воно окреслило чітку дорожню карту реформ, що включає сім ключових критеріїв: судову реформу, боротьбу з корупцією, деолігархізацію, гармонізацію медіазаконодавства з європейськими нормами, захист прав національних меншин та вдосконалення механізмів боротьби з відмиванням коштів. Уже у 2023 році Єврокомісія відзначила прогрес України за більшістю напрямів, що створило політичне підґрунтя для початку переговорів про вступ [60]. Зрештою, у грудні 2023 року Рада ЄС дала «зелене світло» переговорам, що стало черговим стратегічним проривом на шляху України до членства.

Однак важливо підкреслити, що вступ до Європейського Союзу – це не просто політичне рішення. Це глибока і масштабна внутрішня трансформація,

яка вимагає гармонізації законодавства, інституційних змін та тривалої адаптації економіки до правил спільного ринку. До прикладу, реформа митниці передбачає повну інтеграцію у митний кодекс ЄС, що означає запровадження єдиних стандартів митного контролю й електронних систем обміну даними. Реформа аграрного сектору потребує адаптації до спільної аграрної політики ЄС, яка передбачає складні вимоги щодо екологічних стандартів, якості продукції та підтримки фермерів [34]. У сфері конкуренції Україна має забезпечити незалежність Антимонопольного комітету, імплементувати правила щодо державної допомоги і запровадити європейський підхід до запобігання монополізації ринку. Значного розвитку вимагатиме також сфера охорони довкілля, адже Україна має імплементувати положення Європейського зеленого курсу, що включає зменшення викидів, розвиток відновлюваної енергетики та екологічно чистих технологій. Одночасно із цим Європейський Союз також трансформував власне ставлення до України. Якщо раніше ЄС сприймав східних сусідів у межах ініціативи «Східного партнерства» як окрему групу держав з обмеженими перспективами членства, то після 2022 року пріоритети були переосмислені [22]. Європейські лідери відкрито заявили, що майбутня архітектура безпеки Європи неможлива без інтеграції України [71]. До того ж, ЄС визнав унікальну роль України у сфері продовольчої безпеки, цифрової трансформації та оборонних інновацій. Наприклад, українська система «Дія» стала зразком для створення європейського цифрового гаманця, а досвід України у сфері кібербезпеки почали активно вивчати профільні структури ЄС [33].

Війна також продемонструвала, що Україна є важливим гарантом енергетичної стійкості Європи. Транзитні потужності ГТС України, роль у забезпеченні газових балансів ЄС, експорт електроенергії до Європи у 2022--2023 роках, а також розвиток «зеленого» водню як майбутнього напрямку співпраці, усе це зміцнило стратегічне значення України для континенту [50]. У свою чергу, ЄС надав Україні значну військово-технічну й фінансову допомогу, включно зі створенням Європейського фонду миру, макрофінансовими пакетами та новими програмами підтримки модернізації української економіки. Ключовим аспектом еволюції відносин стала також

зміна суспільного ставлення. Якщо у 2000-х роках підтримка євроінтеграції коливалася в межах 40-50%, то після 2014 року, а особливо після 2022-го, вона стабільно перевищує 80-90% [7]. Ці показники підтверджують, що європейська інтеграція стала не лише державною стратегією, а й суспільним консенсусом. Значна частина українців, вирушаючи до країн ЄС на навчання, роботу або стажування, повертаються з новими баченнями й цінностями, що сприяє поширенню європейської моделі розвитку всередині держави. Тим самим формується не лише політична, а й соціальна основа євроінтеграції, без якої будь-які інституційні зміни були б неможливими. Еволюція відносин між Україною та Європейським Союзом від Угоди про асоціацію до набуття статусу кандидата є результатом поєднання структурних реформ, геополітичних трансформацій, суспільної підтримки та стратегічного переосмислення ролі України в Європі [26]. Саме цей багатогранний процес дозволив обом сторонам перейти від партнерства «сусідства» до партнерства «спільного майбутнього». І хоча попереду залишаються значні виклики: війна, повоєнна відбудова, інституційні реформи та адаптація до аспис ЄС, сучасна динаміка свідчить, що інтеграція України до Європейського Союзу вже не є абстрактною перспективою, а поступово перетворюється на реальність, підкріплену конкретними політичними рішеннями та глибокими трансформаційними процесами.

2.3. Партнерство України з НАТО: механізми взаємодії, реформи та стратегічні переваги

Попри складні геополітичні трансформації та тривалу загрозу з боку Російської Федерації, партнерство України з НАТО поступово перетворилося на один із ключових зовнішньополітичних напрямів, що визначає стратегічний характер розвитку держави у сфері безпеки та оборони. Це партнерство не виникло раптово, а є результатом поступової еволюції, яка розпочалася ще у 1991 році, коли Україна долучилася до Ради північноатлантичного співробітництва, а згодом, у 1994 році, приєдналася до програми «Партнерство заради миру». Саме тоді були закладені підвалини інтенсивної взаємодії з Альянсом, які з часом отримали нове наповнення, розширилися та

інституціоналізувалися [12]. У світлі нових загроз та викликів, а особливо після 2014 року, партнерство з НАТО стало не просто зовнішньополітичним напрямом, а національною безпековою необхідністю. Збройна агресія Росії проти України, що розпочалася у 2014 році, продемонструвала критичну важливість співпраці з НАТО, оскільки надання консультаційної, матеріально-технічної та політичної підтримки дозволило Україні адаптувати свої оборонні інституції до стандартів Альянсу [1]. Формування Цільових фондів НАТО для підтримки реформ у сфері командування та управління, кібербезпеки, логістики та підготовки особового складу стало одним із механізмів, що допоміг модернізувати сектор оборони. Наприклад, Трастовий фонд з логістики створив передумови для впровадження сучасних систем управління матеріально-технічним забезпеченням, а фонд кібербезпеки сприяв зміцненню спроможностей держави реагувати на кіберзагрози, які, починаючи з 2015 року, значно зросли.

У процесі співпраці з Альянсом особливе місце займають реформи, закладені відповідно до Річних національних програм (РНП), що є фактично аналогом планів дій щодо членства (Membership Action Plan) для України [4]. Хоча формально Україна ще не отримала ПДЧ, саме РНП відіграють роль комплексного інструменту модернізації державного управління, демократичного контролю над Збройними силами та впровадження стандартів НАТО (STANAG). До прикладу, реформа системи оборонного планування, що була запущена у 2018 році та продовжує вдосконалюватися під час війни, уже сьогодні дозволяє Україні інтегрувати західні підходи до планування оборонних спроможностей. Варто зазначити, що після 24 лютого 2022 року співпраця України з НАТО вийшла на абсолютно новий рівень. З початком повномасштабної війни Альянс зосередив свої зусилля на підтримці оборонних спроможностей України шляхом надання протитанкових комплексів, засобів протиповітряної оборони, бронетехніки та артилерійських систем. Хоча НАТО як організація безпосередньо не постачає зброю, окремі держави-члени: США, Велика Британія, Канада, Польща, Німеччина та інші – погодили масштабні пакети допомоги, що на практиці посилює обороноздатність України. Крім того, створення нової моделі довгострокової

підтримки України, схваленої на Вільнюському саміті НАТО у липні 2023 року, стало важливим елементом політики стримування Росії та підтвердило політичну відданість Альянсу майбутньому членству України [46]. У цьому контексті слід підкреслити, що механізми взаємодії з НАТО не обмежуються лише сферою оборони. Україна бере активну участь у низці політичних форматів, зокрема в Комісії Україна-НАТО, яка у 1997 році була заснована разом зі схваленням Хартії про особливе партнерство. Після Вільнюського саміту 2023 року її замінила Рада Україна – НАТО, яка стала політичним майданчиком для ухвалення спільних рішень, а не лише консультацій [9]. Цей формат підвищує рівень відповідальності обох сторін та розширює можливості координації під час війни.

Не менш важливим напрямом співпраці є участь України у спільних навчаннях, які покликані підвищити рівень взаємосумісності українських сил зі збройними силами країн-членів НАТО. Ще до 2022 року Україна регулярно долучалася до навчань Sea Breeze, Rapid Trident, Saber Guardian та інших багатонаціональних операцій. Однак уже після початку повномасштабної агресії інтенсивність навчань не зменшилася, а змінила свій формат.

Наприклад, навчання Orion-2024 у Франції та Cold Response-2023 у Норвегії дозволили українським військовим опанувати стандарти ведення бойових дій у різних умовах та підвищили рівень оперативної сумісності з підрозділами НАТО [11]. Партнерство з НАТО також сприяло трансформації українського сектору безпеки й оборони у напрямі посилення демократичного цивільного контролю. Відповідно до стандартів НАТО, цивільний контроль є невід'ємним елементом демократичної моделі управління оборонною сферою. Саме тому впровадження закону «Про національну безпеку України» у 2018 році стало ключовою реформою, що визначила оновлену структуру сектору безпеки [16].

Серед стратегічних переваг партнерства України з НАТО особливо важливим є набуття політичних гарантій безпеки, які, хоча й не є статтею 5 Північноатлантичного договору, все ж формують для України стабільніше та прогнозованіше міжнародне середовище [24]. Альянс, безумовно, відіграє роль стримувального чинника проти подальшої ескалації з боку Росії. Крім того, стратегічні переваги партнерства проявляються у розвитку

оборонно-промислового комплексу України. Сьогодні Україна активно інтегрується у спільні виробничі ланцюги з країнами-членами НАТО. Одним із прикладів є створення у 2023-2024 роках спільних підприємств із виробництва безпілотних систем, боєприпасів та бронетехніки з Німеччиною, Великою Британією та США [4]. Саме цей поступовий перехід України до євроатлантичної моделі безпеки, що ґрунтується на принципах колективної оборони, взаємної відповідальності та сумісності сил, створює фундамент для якісно нового етапу співпраці з Альянсом. Більш того, досвід України у протистоянні найбільшій збройній агресії в Європі з часів Другої світової війни став важливим джерелом уроків для самого Альянсу [1]. У 2022–2024 роках на стратегічних семінарах НАТО неодноразово підкреслювалося, що українські підходи до використання безпілотних систем, розподілених мереж управління, стійкості енергетичної інфраструктури та масового залучення цивільних технологій у військових операціях формують нову парадигму ведення війни.

З іншого боку, Україна також отримує від НАТО критичні переваги у сфері стратегічних комунікацій. В умовах широкомасштабної інформаційної війни, яку Росія веде проти України і Європи, співпраця у сфері протидії дезінформації стала важливою складовою партнерства [8]. У 2023 році НАТО розширило підтримку українських інституцій, передавши технічні рішення для аналізу інформаційних загроз та організувавши спільні тренінги щодо стратегічних комунікацій. Усе це відіграє помітну роль у підсиленні інформаційної стійкості держави, що є невід’ємним елементом сучасної безпеки. Партнерство з Альянсом також охоплює гуманітарний і цивільний виміри, зокрема сфери цивільного захисту та реагування на надзвичайні ситуації. Участь України в Євроатлантичному координаційному центрі реагування на катастрофи (EADRCC) дає можливість оперативно отримувати допомогу у випадку техногенних, природних чи військових загроз. Яскравим прикладом стала координація міжнародної підтримки після підриву Каховської ГЕС у червні 2023 року, коли НАТО допоміг організувати поставки насосних станцій, водоочисного обладнання та гуманітарних вантажів [4].

Саме така багатовимірна взаємодія формує комплексний підхід до безпеки, що відповідає сучасним викликам.

Водночас партнерство України з НАТО стає каталізатором для розвитку внутрішніх реформ. Програма розбудови інституційної спроможності (ІВР), яка активно реалізовувалася після 2016 року, визначила ключові напрями зміцнення органів сектору оборони, включаючи Міністерство оборони, Генеральний штаб та структури оперативного управління [1]. Особливо вагому роль відіграло створення у 2020-2022 роках Офісу реформ Міністерства оборони, який у тісній взаємодії з радниками НАТО здійснював модернізацію системи закупівель, підвищення прозорості оборонних закупівель та реформування кадрової політики. Упровадження системи Prozorro. Продажі для оборонних закупівель стало однією з ключових реформ, яка отримала схвальні відгуки Альянсу та посилила довіру партнерів. Не менш суттєвим є формування сучасної системи підготовки військовослужбовців, що відповідає стандартам НАТО. Здатність діяти разом зі збройними силами країн Альянсу стала основним критерієм успішності реформ у Збройних силах України. Створення у 2015-2023 роках навчально-тренувальних центрів у Яворові, Десні, Миколаєві та інших містах, де інструктори зі США, Канади, Литви та Великої Британії проводили підготовку українських військових, забезпечило перехід від радянської моделі армії до сучасної західної [12]. Курси з тактичної медицини, саперної справи, управління операціями та планування оборонних дій значно підвищили професійність українських підрозділів. Показово, що у 2023 році командування Сухопутних військ НАТО офіційно відзначило високий рівень українських військових, назвавши їх одними з найбільш підготовлених на континенті.

Стратегічні переваги партнерства проявляються і в зміцненні міжнародного іміджу України. Після 2014 року, а особливо після 2022 року, Україна стала символом стійкості, європейської солідарності та боротьби за демократичні цінності. Участь у програмах Альянсу, активна дипломатична робота та прозоре проведення реформ сприяли зміцненню міжнародної підтримки [9]. НАТО неодноразово підкреслювало, що Україна захищає не лише свою територію, а й європейську безпеку загалом. У цьому контексті

партнерство перетворюється на політичний інструмент посилення позицій держави на міжнародній арені. Крім того, важливо наголосити, що співпраця України з НАТО має значний вплив на розробку нових стратегічних документів. У 2022-2023 роках Національна безпекова стратегія, Стратегія воєнної безпеки, Стратегія кібербезпеки та Стратегія оборонної промисловості були суттєво оновлені з урахуванням підходів і рекомендацій Альянсу [7]. Застосування комплексного підходу до національної безпеки, який поєднує військові, інформаційні, політичні та економічні інструменти, забезпечує системність державної політики. Тісна координація з експертами НАТО під час підготовки цих документів дозволила створити стратегічні основи, які відповідають реаліям війни та можливим сценаріям розвитку подій.

У перспективі стратегічні переваги партнерства виходять далеко за межі військової сфери. Інтеграція у євроатлантичний простір означає для України доступ до нових економічних можливостей, технологій, ринків та інноваційних рішень. Розвиток оборонно-промислових кластерів, участь у спільних дослідницьких проектах та збільшення інвестицій у високотехнологічну сферу створюють підґрунтя для модернізації економіки[24]. До того ж поглиблення співпраці формує модель «економіки безпеки», у якій захист держави поєднується з інноваційним розвитком та стійкістю. Зрештою, очевидно, що партнерство України з НАТО – це не лише взаємодія сьогодення, а інвестиція у майбутнє. По мірі того як Україна продовжує впроваджувати реформи, зміцнювати сектор безпеки та адаптувати свої інституції до стандартів Альянсу, зростає і рівень її готовності до членства. Сьогодні цей процес є не просто політичним прагненням, а стратегічною необхідністю, адже повноцінна інтеграція до НАТО є ключовим гарантом довготривалої безпеки, стабільності та розвитку держави.

Підсумовуючи, партнерство України з НАТО є не просто формою зовнішньополітичної взаємодії, а стратегічною складовою моделі національної безпеки, яка отримала нове значення після початку повномасштабної агресії Росії. Воно охоплює реформування сектору безпеки, розвиток оборонних спроможностей, участь у політичних форматах, зміцнення демократичних інституцій та створення надійної системи стримування. Крім того, це

партнерство формує основу майбутнього членства України в Альянсі, що вже сьогодні є одним із найбільш важливих пріоритетів держави. Розширення співпраці з НАТО забезпечує Україні доступ до сучасних технологій, стандартів, спільних навчань та виробничих ланцюгів, що у перспективі дозволить створити нову архітектуру національної безпеки, здатну ефективно реагувати на глобальні виклики XXI ст.

Висновки до розділу 2

Слід наголосити, що роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій у просуванні євроатлантичної інтеграції України є визначальною, адже саме вони забезпечують стратегічну узгодженість реформ, політичний діалог та інституційну адаптацію до стандартів ЄС і НАТО. З одного боку, Міністерство закордонних справ, Рада національної безпеки і оборони, а також відповідні урядові структури формують політико-дипломатичний курс, спрямований на зміцнення співпраці з ключовими партнерами. З іншого, спеціалізовані органи сектору безпеки та оборони створюють необхідні умови для досягнення критеріїв, що безпосередньо впливають на темп просування України до членства у євроатлантичній спільноті. Утім, важливо зазначити, що ефективність цих інституцій підвищується саме завдяки посиленню демократичної підзвітності, прозорості та міжвідомчої координації.

Розглядаючи еволюцію відносин України з Європейським Союзом, варто підкреслити, що шлях від Угоди про асоціацію до набуття статусу кандидата став не лише результатом послідовної зовнішньої політики, а й доказом здатності України виконувати масштабні трансформаційні завдання. Угода про асоціацію, безперечно, стала фундаментом глибокої політичної та економічної інтеграції, водночас визначивши чіткі стандарти, яких необхідно дотримуватися. Поступове виконання положень Угоди, попри безпрецедентні виклики, зокрема російську військову агресію, продемонструвало стійкість державних інституцій і дозволило Україні перейти до нового етапу, отримання у 2022 році статусу кандидата на членство в ЄС. Це, без сумніву, заклало основу для більш глибокої інтеграції в європейські політичні та безпекові структури.

У сфері партнерства України з НАТО механізми взаємодії, розгорнуті протягом останніх років, стали ключовими чинниками адаптації оборонного сектору до стандартів Альянсу. Зокрема, регулярні засідання Комісії Україна – НАТО, участь у Програмі розширених можливостей, реформування оборонного менеджменту та впровадження сумісних процедур істотно зміцнили обороноздатність держави. Ба більше, практична взаємодія з НАТО під час відбиття повномасштабної агресії продемонструвала стратегічні переваги партнерства, серед яких: посилення оперативної сумісності, модернізація Збройних сил, розширення політичної підтримки та інтеграція у спільну систему безпеки. Таким чином, розвиток відносин з ЄС і НАТО у взаємозв'язку із внутрішніми реформами підводить Україну до нового рівня участі у європейському та євроатлантичному просторі, забезпечуючи потужний фундамент для майбутнього членства.

РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НОВОЇ БЕЗПЕКОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

3.1. Вплив російської агресії на трансформацію зовнішньополітичного курсу України

Українська зовнішня політика упродовж тривалого часу формувалася під впливом складного поєднання історичних, геополітичних та безпекових чинників, проте саме російська агресія стала тією детермінуючою силою, яка радикально змінила її зміст, пріоритети та стратегічну траєкторію [30]. Від перших ознак деструктивного втручання Кремля у внутрішні справи України, починаючи з інформаційно-політичного тиску на початку 2000-х років, до прямої військової інтервенції у 2014 році та повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, зовнішньополітичний курс держави зазнав безпрецедентної трансформації. Як показує аналіз ключових документів, заяв і практичних дій уряду України, війна не лише виявила слабкі місця попередньої стратегії, але й сформувала нову систему пріоритетів, що базується на безпековій інтеграції з ЄС і НАТО, розширенні міжнародних коаліцій та глобальній дипломатичній активності [7]. Насамперед варто зазначити, що російська агресія зруйнувала концептуальну багатовекторність, яка залишалася головною характеристикою української дипломатії в 1990-2000-х роках. До 2014 року офіційний Київ намагався зберігати баланс між співпрацею з Європейським Союзом і підтриманням відносин із Російською Федерацією, що, зрештою, виявилось стратегічно хибним [66]. Анексія Криму у березні 2014 року та розпалювання війни на Донбасі стали точкою неповернення, після якої Україна остаточно переглянула засади своєї зовнішньополітичної поведіння. Уже в червні 2014 року було підписано Угоду про асоціацію з ЄС, а з 2016 року почав діяти безвізовий режим, який суттєво розширив соціогуманітарну та економічну взаємодію з країнами Європи. Тим не менш, навіть на цьому етапі стратегічні пріоритети потребували глибшої конкретизації, оскільки продовження російського військового тиску вимагало нових механізмів взаємодії з міжнародними партнерами.

Подальший перелом стався 24 лютого 2022 року, коли почалося повномасштабне вторгнення. У перші тижні війни Україна продемонструвала активізацію дипломатичної діяльності безпрецедентного масштабу. З одного боку, Київ наполегливо вибудовував антивоєнну коаліцію, яка вже у березні 2022 року охопила понад 50 держав, включно зі США, Канадою, країнами ЄС, Великою Британією, Японією та Австралією [27]. З іншого боку, українська дипломатія активно працювала над формуванням нової системи безпекових гарантій. Саме в цей період було подано офіційну заявку на членство в Європейському Союзі (28 лютого 2022 року), а вже в червні 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС [32]. Це рішення стало одним із ключових усього сучасного етапу української зовнішньої політики, адже інтеграція в європейський простір перестала бути лише політичним наміром і перетворилася на реалістичний стратегічний курс, зумовлений вимогами часу та безпековими потребами країни.

Дещо іншим, але не менш важливим вектором стала взаємодія з НАТО. Попри те що Альянс довгий час обмежував співпрацю з Україною рамками партнерства, російська агресія змінила підхід як Києва, так і Брюсселя. Уже у 2022-2023 роках була суттєво посилена оперативна взаємодія, а у липні 2023 року на Вільнюському саміті НАТО було погоджено створення Ради Україна–НАТО, яка суттєво інституціоналізувала співпрацю та наблизила Україну до майбутнього членства [46]. Також понад 30 держав ухвалили двосторонні безпекові угоди з Україною, починаючи з Великої Британії у січні 2024 року, що стало новим форматом міжнародних гарантій, спрямованих на компенсацію відсутності формального членства в НАТО під час війни [24]. У цьому контексті російська агресія не лише зміцнила прагнення України стати частиною євроатлантичної спільноти, але й створила нові правові інструменти для реалізації цього курсу [4]. Характерною рисою трансформації зовнішньої політики України стало й активне переосмислення регіональних форматів співробітництва. Якщо до 2014 року Київ часто розглядав пострадянський простір як одну з платформ для своєї присутності на міжнародній арені, то після початку війни цей напрям фактично перестав існувати як елемент політики. Натомість було посилено участь у таких структурах, як

«Люблінський трикутник» (Україна-Польща-Литва), «Асоційоване тріо» (Україна-Грузія-Молдова, 2021 р.), «Київська безпекова угода», Бучанська декларація та ініціативи Чорноморського регіону [77]. Ці формати спрямовані на об'єднання зусиль демократичних держав у протидії російській агресії, а також на формування нових маршрутів співробітництва у сфері оборони, енергетики та транспортної інтеграції.

Загострення військової загрози з боку Росії призвело до трансформації не лише пріоритетів, а й інституційного механізму реалізації зовнішньої політики України. З одного боку, було посилено координацію між Міністерством закордонних справ, Офісом Президента та силовими структурами, що дозволило діяти ефективніше під час кризових ситуацій. З іншого боку, виникла потреба у модернізації інформаційно-комунікаційної складової дипломатії, що стало особливо важливим у період активних інформаційних атак і кампаній дезінформації з боку Росії [42]. Українські офіційні органи значно розширили присутність у глобальних медіа, дипломатичні представництва почали діяти в режимі публічної дипломатії 24/7, а міжнародна підтримка України значною мірою була забезпечена саме завдяки ефективній комунікаційній стратегії. Російська агресія також визначила необхідність перегляду економічних аспектів зовнішньої політики. До війни Росія була одним із головних торговельних партнерів України, проте після 2014 року українсько-російські економічні відносини поступово згорталися. Повномасштабне вторгнення завершило цей процес остаточно. Україна переорієнтувалася на європейські ринки, а у 2022-2024 роках ЄС став основним торговельним партнером України, забезпечивши спеціальний режим безмитного експорту, відомий як «торговельний безвіз» [60].

Не можна оминати увагою і те, що російська агресія стимулювала розвиток санкційної політики як одного з головних інструментів зовнішньої політики. Україна не лише ініціювала спільні санкції з ЄС, США та іншими партнерами, але й стала активним суб'єктом у розробці глобальних санкційних рамок. Варто згадати створення Міжнародної групи з питань санкцій Єрмака–Макфола у 2022 році, яка стала платформою для ефективної координації санкційної політики [27]. У стратегічному вимірі російська агресія

також підштовхнула Україну до формування довгострокової моделі безпекової інтеграції. Прийняття Стратегії зовнішньополітичної діяльності України у 2021 році, яке передувало вторгненню, мало певне значення, проте реальна трансформація змісту цієї стратегії відбулася саме після 24 лютого 2022 року [25]. Україна визначила головними цілями вступ до ЄС і НАТО, формування регіональних коаліцій безпеки, поглиблення стратегічних партнерств зі США, Великою Британією, Польщею, країнами Балтії та скандинавського регіону.

Загалом російська агресія перетворила зовнішньополітичний курс України на комплексну систему дій, спрямованих на зміцнення міжнародної коаліції підтримки, пришвидшення євроатлантичної інтеграції, розширення дипломатичної присутності та модернізацію інституційних механізмів [71]. Важливо підкреслити, що ця трансформація має не лише ситуативний, але й структурний характер. Українська зовнішня політика сьогодні формується під впливом не тільки війни, а й глибокого усвідомлення необхідності системної модернізації держави, зміцнення демократичних інститутів та розбудови стійких партнерств. У майбутньому цей курс, без сумніву, залишатиметься ключовим, а його результати визначатимуть не лише міжнародне становище України, але й контури європейської безпеки загалом. Російська агресія стала трагічним каталізатором змін, проте ці зміни відкрили перед Україною можливість посилити власну суб'єктність, зайняти більш значуще місце в європейських і глобальних процесах та сформувати нову архітектуру безпеки, що буде здатною протистояти майбутнім викликам.

У цьому контексті особливо важливо наголосити, що зовнішньополітична трансформація України під впливом російської агресії не обмежилася зміною стратегічних декларацій, а набула практичного виміру, який простежується у щоденних дипломатичних діях, ухвалених законах, інституційних реформах та глобальних ініціативах [76]. Поступово формується якісно нова парадигма, в якій Україна виступає не лише об'єктом міжнародної політики, що захищається від агресії, а й активним суб'єктом, здатним пропонувати власні рішення у сфері безпеки, енергетики, гуманітарної політики та міжнародного права. Одним із ключових прикладів є «Формула миру» Президента України, представлена у листопаді 2022 року, яка

стала офіційним підґрунтям для дипломатичних зусиль із встановлення справедливого миру [27]. Ця ініціатива, що складається з десяти пунктів — відновлення територіальної цілісності до гарантій безпеки та звільнення полонених, активно обговорюється на міжнародних платформах, зокрема під час самітів у Данії, Саудівській Аравії, Швейцарії (2024 р.) та на інших майданчиках. Саме ця системність дозволила перетворити українське бачення миру на основу широкої міжнародної коаліції, до якої вже приєдналися країни ЄС, НАТО, G7, а також держави Глобального Півдня. Таким чином Україна продемонструвала здатність не лише реагувати на зовнішні загрози, а й виступати автором глобальних ініціатив, що формують порядок денний сучасної міжнародної політики [7].

Не менш важливим чинником трансформації зовнішнього курсу стало переосмислення ролі енергетичної безпеки. Російські удари по критичній інфраструктурі, шантаж газовими постачаннями та руйнування Каховської ГЕС у червні 2023 року продемонстрували вразливість енергетичних систем і необхідність їх структурної перебудови. Україна посилила співпрацю з ЄС у сфері енергетики, зокрема в межах Європейської енергетичної спільноти, і почала поступово інтегруватися в єдиний європейський енергетичний ринок. Важливо, що з березня 2022 року українська енергосистема працює синхронно з європейською ENTSO-E, що фактично означає енергетичну незалежність від Росії [38]. Така інтеграція є не лише технічним досягненням, але й елементом більш глибокої зовнішньополітичної стратегії, яка забезпечує новий рівень стійкості української держави. Паралельно зміни торкнулися й гуманітарного напрямку зовнішньої політики. Україна стала одним із найактивніших учасників міжнародних правових процесів щодо документування злочинів Російської Федерації. Важливим кроком стало створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, ініційованого у 2022 році за підтримки ЄС, Ради Європи та низки країн НАТО. Крім того, Україна подала позови до Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини та Міжнародного кримінального суду, що перетворило правову дипломатію на один із ключових елементів зовнішньополітичної діяльності [27]. Завдяки цим діям міжнародне співтовариство отримало систематизовану доказову базу

злочинів РФ, що сприяє формуванню стійкого міжнародно-правового консенсусу на користь України.

Суттєвим виявом нової зовнішньополітичної динаміки стала активізація участі України в міжнародних економічних програмах і фінансових ініціативах. У 2022-2024 роках Україна отримала понад 80 млрд доларів фінансової допомоги від міжнародних партнерів, з яких 50 % – від Європейського Союзу. Новий Механізм підтримки України (Ukraine Facility) на 2024-2027 роки в обсязі 50 млрд євро став безпрецедентним у історії ЄС і свідчить про довгостроковий характер взаємодії [71]. Крім того, G7 у 2023 році ухвалила рішення щодо використання доходів від заморожених російських активів на підтримку України, що стало новим інструментом міжнародного фінансового тиску. Таким чином економічна дипломатія України не лише забезпечує ресурсну базу опору, але й зміцнює позиції держави у глобальній фінансовій архітектурі. Паралельно змінився і характер двосторонніх відносин України з ключовими державами-партнерами. Співпраця зі США вийшла на рівень стратегічного партнерства з акцентом на обороні, технологіях і санкційній взаємодії. 2023 року США ухвалили пакет допомоги на 61 млрд доларів, що стало вирішальним фактором підтримки обороноздатності України [72]. Польща, країни Балтії та Північної Європи стали не лише політичними союзниками, але й ключовими адвокатами України в інституціях ЄС і НАТО. Велика Британія активно просуває підхід до довгострокових безпекових угод, започаткувавши нову модель гарантій. Франція та Німеччина значно посилили військову допомогу та дипломатичну взаємодію, особливо в контексті підготовки України до вступу в ЄС. Така багатовекторна, але цілеспрямована мережа партнерств формує основу нового міжнародного статусу України, що заснований на принципах взаємної безпеки та політичної відповідальності [24].

Окрему увагу потрібно звернути на зміни у стратегічній культурі української зовнішньої політики. До 2014 року вона базувалася на прагматизмі, балансуванні інтересів та уникненні прямої конфронтації з Росією. Після 2022 року стратегічна культура стала набагато рішучішою, орієнтованою на активний пошук союзників, готовність до довгострокової оборони та

послідовне відстоювання власного суверенітету [2]. Україна дедалі більше позиціює себе як форпост європейської безпеки, що виявляється у виступах українського керівництва, участі у міжнародних форумах, таких як Мюнхенська безпекова конференція, Давоський форум, саміти ЄС та НАТО. Трансформація зовнішньої політики України під впливом російської агресії має не лише воєнно-політичний, а й цивілізаційний характер. Україна чітко визначила свою приналежність до західної спільноти, заснованої на цінностях демократії, верховенства права та прав людини. Це проявляється у реформах, що здійснюються на шляху до членства в ЄС, зокрема у судовій сфері, антикорупційній політиці, захисті прав людини, реформі оборонного сектору. Війна, парадоксальним чином, посилила мотивацію суспільства до підтримки таких реформ: за даними соціологічних опитувань 2023-2024 років, понад 80 % українців підтримують вступ до ЄС, а понад 70 % – вступ до НАТО [7].

Підсумовуючи, зазначимо, що російська агресія стала не просто зовнішнім викликом для України, а фактором глибокого переосмислення місця держави у світі. Зовнішня політика України вже не існує в умовах стратегічної невизначеності чи компромісу між Сходом і Заходом. Навпаки, вона набула чітких рис, зорієнтованих на інтеграцію в європейський політичний, економічний та безпековий простір, зміцнення міжнародної коаліції протидії агресії, формування нових глобальних ініціатив та посилення суб'єктності України у міжнародних відносинах. Усе це дає підстави стверджувати, що трансформація зовнішньополітичного курсу України під впливом російської агресії має незворотний характер і визначатиме стратегічну траєкторію розвитку держави у найближчі десятиліття.

3.2. Роль міжнародної підтримки у зміцненні зовнішньополітичних позицій України

Попри безпрецедентні виклики, що постали перед Україною після початку широкомасштабної агресії Російської Федерації 24 лютого 2022 року, міжнародна підтримка стала тим ключовим чинником, який дозволив не лише зберегти державність, а й значною мірою зміцнити зовнішньополітичні позиції держави. Вона проявляється у багатовимірності інструментів, від політичної

солідарності та дипломатичного тиску на державу-агресора до масштабної військової, фінансової та гуманітарної допомоги, що формує якісно новий рівень взаємодії України з міжнародною спільнотою. У цьому контексті варто підкреслити: міжнародна підтримка не обмежилася символічними жєстами; навпаки, вона стала структуроутворювальним фактором трансформації зовнішньої політики України, сприяла її інституційному укоріненню в європейських і євроатлантичних структурах, а також посилила глобальну суб'єктність держави. Передусім слід зауважити, що політична підтримка партнерів створила сприятливий зовнішній контекст для активної дипломатії України. Уже в перші тижні війни відбулося різке посилення ролі України у міжнародних організаціях: Генеральна Асамблея ООН ухвалила низку резолюцій, що засуджували російську агресію та вимагали негайного виведення військ, починаючи з резолюції ES-11/1 від 2 березня 2022 року. Такі рішення не лише формували політичний тиск на Росію, але й ставили українське питання у центр глобального порядку денного, консолідуючи міжнародну коаліцію на підтримку територіальної цілісності України. Згодом ця коаліція матеріалізувалася у форматах «Рамштайн», Міжнародної групи з питань санкцій ЄС-США-G7 та Кримської платформи, які посилили багатосторонню дипломатичну суб'єктність Києва [27]. Саме завдяки міжнародному визнанню українська дипломатія отримала додаткові важелі впливу в переговорах, а також вийшла на рівень стратегічних партнерств із провідними центрами сили.

Водночас значний вплив мала військова підтримка, без якої Україна навряд чи змогла б забезпечити оборону держави та створити умови для посилення зовнішньополітичного авторитету. Уже в березні-квітні 2022 року Сполучені Штати, Велика Британія, Польща та країни Балтії почали системно надавати Україні озброєння, включно з протитанковими комплексами Javelin, NLAW, ППО Stinger та іншими зразками. У міру ескалації бойових дій спектр підтримки розширювався: у 2023 році Україна отримала системи ППО IRIS-T, Patriot, NASAMS, а також сучасні танки Leopard 2 і Challenger 2; у 2024 році розпочалась передача ракет ATACMS та винищувачів F-16. Така військова допомога мала не лише оборонне значення. Вона стала інструментом

посилення міжнародної довіри до України як держави, здатної ефективно використовувати ресурси партнерів [24]. Фактично міжнародна підтримка збільшила стратегічну вагу України у безпековій архітектурі Європи, адже саме українські Збройні сили стали ключовим бар'єром на шляху подальшої агресії РФ проти європейського континенту.

Не менш важливою для зовнішньополітичних позицій стала фінансова допомога, яка дозволила забезпечити стійкість держави в умовах війни.

Європейський Союз ухвалив масштабні фінансові пакети Macro-Financial Assistance, серед яких найбільший у 2023 році на суму 18 млрд євро. Сполучені Штати за період 2022-2024 років надали понад 75 млрд доларів допомоги, включно з бюджетною підтримкою. Міжнародний валютний фонд у березні 2023 року затвердив чотирирічну програму EFF на 15,6 млрд доларів – першу повноцінну програму для держави, що веде активну війну. Завдяки цьому Україні вдалося уникнути фінансового колапсу, підтримати економічну стабільність та виконувати соціальні зобов'язання, що суттєво зміцнило міжнародний імідж держави як відповідального та надійного партнера [2].

Отже, фінансова підтримка сприяла підвищенню довіри до України, а також заклала підвалини для післявоєнної реконструкції, яка, у свою чергу, є одним із ключових зовнішньополітичних пріоритетів. Водночас санкційна політика стала важливою частиною зовнішньої підтримки, адже вона істотно обмежує потенціал Росії щодо подальшої агресії. ЄС, США, Велика Британія, Канада та інші партнери запровадили понад 14 пакетів санкцій, які охопили фінансовий сектор РФ, енергетику, логістику, оборонну промисловість та високотехнологічний сегмент [59]. Ці обмеження зменшили експортні доходи

Росії, скоротили доступ до технологій та підвищили вартість ведення війни. Паралельно з цим Україна стала активним учасником формування глобальної санкційної коаліції, що також посилює зовнішньополітичні позиції держави.

Особливої уваги заслуговує роль Європейського Союзу, який фактично переосмислив власну політичну архітектуру під впливом української тематики. Так, 23 червня 2022 року Україні було надано статус кандидата на членство в ЄС, що стало історичним проривом для зовнішньої політики держави [32]. Це рішення мало стратегічний характер, оскільки воно означало

визнання європейської перспективи України та наголошувало на її значущості для регіональної стабільності. У 2023-2024 роках Європейська комісія позитивно оцінил а прогрес України щодо виконання рекомендацій, що відкриває шлях до початку переговорів про вступ [38]. Такий розвиток подій не лише зміцнив зовнішньополітичні позиції України, але й кардинально змінив її стратегічну ідентифікацію на міжнародній арені. Паралельно з європейським треком суттєво посилюється і євроатлантичний вимір міжнародної підтримки. На саміті НАТО у Вільнюсі в липні 2023 року було ухвалено рішення про спрощення шляху України до членства шляхом скасування Плану дій щодо членства (MAP), а також створення Ради Україна-НАТО [46]. Крім цього, у 2024 році низка держав-членів Альянсу підписали довгострокові безпекові угоди з Україною, серед яких Велика Британія, Німеччина, Франція, Італія, Канада та інші [4]. Ці угоди передбачають регулярне постачання озброєнь, обмін розвідданими, підготовку українських військових та інституційну підтримку сектору безпеки.

Зовнішньополітичні позиції України значною мірою зміцнилися й завдяки активній діяльності країн Глобального Півдня, з якими Київ розширює дипломатичні контакти з 2022 року. Українська мирна формула, презентована Президентом Володимиром Зеленським у листопаді 2022 року, стала дипломатичним інструментом для налагодження діалогу з державами Азії, Африки та Латинської Америки [77]. У 2023-2024 роках до обговорення формули долучилися Бразилія, Індія, Саудівська Аравія, ПАР та інші країни. Крім цього, міжнародна підтримка сприяла трансформації української дипломатії, підвищивши її професійну спроможність та інституційну ефективність. Розвиток стратегічних комунікацій, цифрової дипломатії, публічної дипломатії, а також реформування інституцій зовнішньополітичного сектору дозволили Україні створити дієві механізми впливу на міжнародну думку та формування зовнішньої підтримки [42]. Наприклад, у 2022-2024 роках активну роль відіграли українські дипломатичні представництва у США, ФРН, Франції та Польщі, які організовували антивоєнні акції, інформаційні кампанії, роботу з парламентами та громадськістю. Усе це посилило позиції

України у двосторонніх відносинах та сприяло формуванню глобальних коаліцій на підтримку держави.

Загалом міжнародна підтримка виступила не лише засобом виживання держави в умовах війни, а й одним із ключових чинників формування нової зовнішньополітичної ролі України [7]. Вона дозволила Україні зміцнити співпрацю з провідними центрами сили, розширити мережу міжнародних партнерств, а також інституційно наблизитися до Європейського Союзу та НАТО. Крім того, вона сформувала підґрунтя для майбутньої реконструкції та розвитку держави, адже міжнародні партнери розглядають Україну як важливий елемент регіональної та глобальної безпеки. Отже, міжнародна підтримка стала фундаментом трансформації зовнішньої політики України, забезпечивши їй більшу суб'єктність, вплив і здатність формувати порядок денний у регіональних і глобальних питаннях. Водночас зміцнення зовнішньополітичних позицій України завдяки міжнародній підтримці стало приводом для якісної зміни сприйняття самої України як міжнародного актора [27]. Якщо до 2022 року Україна нерідко розглядалася як держава периферійної ваги, то після початку повномасштабної війни вона перетворилася на ключовий елемент європейської та євроатлантичної безпеки. Сам факт того, що Україна стримує одну з найбільших армій світу, переконливо демонструє її потенціал як нової сили у системі міжнародних відносин. У цьому контексті міжнародні партнери не лише надають допомогу, але й активно інтегрують Україну до механізмів ухвалення рішень, наприклад, участь у форматах G7+Україна, у засіданнях Ради ЄС на рівні міністрів закордонних справ із правом висловлювати позицію, або в консультаціях з військових та енергетичних питань. Така інтеграція засвідчує, що міжнародна підтримка створює для України не лише матеріальні, але й політичні переваги, пов'язані з розширенням її впливу.

Не варто оминати увагою і той факт, що міжнародна підтримка надала Україні унікальну можливість переосмислити власну зовнішню політику та зробити її більш професійною, системною й стратегічно орієнтованою. Зокрема, починаючи з 2022 року, Міністерство закордонних справ України активізувало реформу дипломатичної служби, зосереджену на цифровізації

комунікацій, підвищенні аналітичних спроможностей, удосконаленні публічної дипломатії та розширенні глобальної присутності України [42]. Важливо, що міжнародні партнери не лише підтримали ці процеси, але й сприяли їхньому інституційному зміцненню через обмін досвідом, технічну допомогу, тренінги та освітні програми для українських дипломатів. Наприклад, у 2023 році Європейська служба зовнішніх дій запустила спеціальну програму підготовки українських дипломатів, спрямовану на поглиблення знань про механізми та інструменти зовнішньої політики ЄС [38]. Це дозволило інтегрувати українську зовнішньополітичну практику в європейський контекст. Крім того, міжнародна підтримка змінила сприйняття України на рівні глобальної громадської думки. Міжнародні медіа, провідні аналітичні центри, наукові інститути та впливові громадські організації постійно звертаються до українських експертів, політиків та дипломатів як до авторитетних джерел аналізу регіональної політики та безпеки. У результаті формується новий імідж України – держави, яка не лише потребує допомоги, але й здатна продукувати власні концепції міжнародної безпеки. Власне, Українська мирна формула, що стала предметом глобальних обговорень у 2023-2024 роках, яскравий приклад того, як міжнародна підтримка посилює не тільки оборонні чи економічні можливості, але й інтелектуальний вплив України на міжнародні процеси [77].

Важливим аспектом міжнародної підтримки, який безпосередньо впливає на зовнішньополітичні позиції України, є формування довгострокових стратегічних гарантій безпеки. Після саміту НАТО у Вільнюсі у липні 2023 року G7 оголосила Спільну декларацію про підтримку України – перший у сучасній історії документ, яким провідні держави світу зобов'язалися забезпечувати стабільну військову і фінансову допомогу Україні протягом стільки часу, скільки це буде потрібно [24]. Протягом 2024 року понад 30 держав приєдналися до цієї декларації, що свідчить про її трансформацію в основу нової архітектури безпеки. Кожна така угода підсилює переговорні позиції України у діалозі з Росією, а також із міжнародними партнерами, формуючи переконливу аргументацію щодо неминучості забезпечення української перемоги. Також міжнародна підтримка впливає на українську

зовнішню політику через формування спільних довгострокових проєктів розвитку. Наприклад, проєкти енергетичної інтеграції, що включають синхронізацію української енергосистеми з європейською ENTSO-E, відкривають нові можливості для експорту електроенергії та посилюють енергетичну безпеку України. У 2022 році, менш ніж за місяць після початку повномасштабної агресії, Україна була екстрено підключена до європейської енергосистеми, подія, що стала безпрецедентною в історії енергетичної інтеграції [33]. Це рішення мало величезний зовнішньополітичний ефект, адже воно символізувало готовність ЄС розглядати Україну як ключового партнера у сфері енергетичної безпеки та зеленого переходу. Додатково міжнародна підтримка сприяє посиленню правових позицій України на міжнародній арені. Зокрема, численні міжнародні судові процеси: у Міжнародному суді ООН, Міжнародному кримінальному суді, Європейському суді з прав людини, відбуваються за активної участі партнерів, які допомагають Україні збирати докази, фінансують міжнародні юридичні команди та забезпечують політичну підтримку процесів притягнення Росії до відповідальності [2]. Створення у 2023 році Міжнародного реєстру збитків та дискусії щодо спеціального трибуналу з питань злочину агресії також є наслідком міжнародної солідарності. Ці процеси важливі не лише з точки зору справедливості, але й з точки зору зовнішньої політики: вони зміцнюють легітимність українських вимог та підсилюють міжнародну довіру до держави.

Водночас міжнародна підтримка не є одностороннім процесом. Вона вимагає від України активної роботи, стратегічної комунікації та продуманих дипломатичних кроків. Українська сторона постійно вибудовує коаліції всередині ЄС щодо санкцій, переконує партнерів збільшувати військові пакети, активізує взаємодію з країнами Азії та Африки, розвиває публічну дипломатію та застосовує інноваційні інструменти, зокрема цифрову дипломатію. Наприклад, кампанії United24, масштабні виступи Президента України перед парламентами світу, активна участь у міжнародних форумах – усе це сприяє зміцненню міжнародної підтримки, а отже, і зовнішньополітичних позицій України [76]. Тобто міжнародна підтримка є не

лише фактором зовнішнього впливу, але й результатом системної дипломатичної роботи української держави.

У перспективі міжнародна підтримка відіграватиме визначальну роль у формуванні післявоєнної української зовнішньої політики. Нові політико-безпекові союзи, стратегічні партнерства, участь у регіональних платформах та інтеграційних ініціативах стануть базою для створення гнучкої, але водночас орієнтованої на цінності системи міжнародної взаємодії України. Зокрема, план післявоєнної відбудови Ukraine Recovery Plan, презентований на конференціях у Лугано (2022), Лондоні (2023) та Берліні (2024), є платформою для довгострокової інтеграції України у світові економічні мережі, що має безпосередній вплив на зовнішню політику [71].

Варто наголосити, що міжнародна підтримка стала не просто допоміжним елементом у забезпеченні оборони та стійкості України. Вона трансформувалася у потужний зовнішньополітичний ресурс, який визначає стратегічні траєкторії розвитку держави, її партнерства та інтеграційні перспективи. Завдяки політичній, військовій, економічній, гуманітарній та правовій підтримці Україна значно зміцнила свою суб'єктність, здобула ширше визнання на міжнародній арені та продемонструвала здатність бути активним творцем регіональної безпеки. Сформований у 2022–2024 роках фундамент партнерств дає змогу Україні не лише ефективно протистояти агресії, але й вибудовувати майбутню зовнішню політику як повноцінного, впливового та надійного учасника глобальної системи міжнародних відносин.

3.3. Інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору України у післявоєнний період

Інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору України у післявоєнний період дедалі більше визначаються логікою трансформації сучасної системи міжнародної безпеки та внутрішньої модернізації держави, що відбувається під впливом масштабних викликів, спричинених російсько-українською війною. Як свідчить історичний досвід, навіть у кризових умовах держави здатні формувати та реалізовувати довгострокові стратегічні пріоритети, якщо інституційна архітектура стійка, а

політичне керівництво послідовне у своїх намірах. Україна, починаючи з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року, наочно продемонструвала рішучість інтегруватися до євроатлантичного простору, що підтверджується закріпленням курсу на членство в НАТО та ЄС у Конституції України у 2019 році, важливому символічному та стратегічному кроці, який визначив її подальшу траєкторію [10]. Водночас, у післявоєнний період реалізація цього вибору потребує ґрунтовного перегляду інституційних спроможностей, посилення політичної суб'єктності та глибшої інтеграції у секторальні політики Альянсу.

Передусім варто підкреслити, що євроатлантична інтеграція – це не лише зовнішньополітичний курс, а комплексна трансформація внутрішніх систем держави. Інакше кажучи, вона потребує модернізації сектору безпеки й оборони, зміцнення демократичних інститутів, реформування системи управління, а також гармонізації національного законодавства з нормативною базою НАТО. Показово, що вже у 2020 році було ухвалено Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», де вперше на рівні стратегічного документа чітко визначено мету, набуття повноправного членства в НАТО [18]. Цей документ фактично задав рамку подальших реформ і окреслив очікувані стандарти безпеки, сумісності й обороноздатності. У післявоєнний період ця рамка стане фундаментом для інституційної відбудови, адже НАТО вимагає не лише адаптації оборонних інструментів, а й доказів стабільності демократичних процедур, прозорості управління та ефективності контролю над збройними силами [9].

З іншого боку, важливою передумовою успішної реалізації євроатлантичного вибору є синхронізація політичних процесів із вимогами Альянсу. По суті, Україна вже продемонструвала свою здатність вести змістовний діалог із НАТО, беручи участь у засіданнях Комісії Україна–НАТО та багатосторонніх ініціативах, таких як «Партнерство розширених можливостей», отримане у 2020 році [1]. Водночас після завершення війни структура політичного діалогу має вийти на новий рівень, адже мова йтиме не про партнерство, а про інституційну інтеграцію. Саме тому важливими політичними перспективами стає можливість отримання чіткої дорожньої

карти членства або формування нового формату «перехідної моделі», про яку вперше згадували лідери НАТО на мадридському саміті 2022 року. Отже, політичні домовленості стануть ключовим інструментом визначення місця України у системі євроатлантичної безпеки. Очевидно, що інституційна перспектива залежить і від здатності держави забезпечити стійкість сектору оборони. Як свідчить досвід післявоєнної реконструкції країн Центрально-Східної Європи, зокрема Польщі та Литви у 1990-х роках, успішне набуття членства в НАТО потребувало глибокої реформи збройних сил, створення системи демократичного контролю, переходу на стандарти НАТО (STANAG), а також масштабної модернізації військової інфраструктури [12]. Україна, безперечно, вже має унікальну перевагу: бойовий досвід, який більшість членів НАТО не мають у сучасному вигляді. Крім того, інтеграція українських військових у спільні програми підготовки, проведення навчань на кшталт

«Rapid Trident» чи «Sea Breeze», участь у місіях Альянсу, усе це формує критично важливу взаємосумісність. Однак у післявоєнний період необхідно буде переорієнтувати систему оборони з логіки воєнного часу на логіку інституційного розвитку за стандартами НАТО, що передбачає не лише технічну модернізацію, а й побудову довгострокового оборонного планування.

Так само варто врахувати політичний вимір, зокрема посилення ролі парламенту, уряду та громадянського суспільства у процесах євроатлантичної інтеграції. Демократичні механізми контролю, зокрема прозорість бюджетного процесу у сфері оборони, належне функціонування антикорупційних інституцій та ефективна взаємодія між виконавчою і законодавчою гілками влади – це не просто вимоги НАТО, а основи майбутньої безпеки держави [4].

Зрештою, у післявоєнний період постане питання політичної консолідації, адже будь-які внутрішні конфлікти чи нестабільність можуть уповільнити інтеграційний процес. Показовим є приклад Північної Македонії, яка, незважаючи на політичні суперечки, завершила свій шлях до НАТО у 2020 році

після багаторічних реформ. Україна має врахувати цей досвід і забезпечити стійке політичне середовище, здатне сприяти реалізації стратегічного курсу. У цьому контексті не можна оминати важливої інституційної складової – реформ у сфері верховенства права та судової системи. Незважаючи на те, що НАТО

формально не ставить вимог щодо судової реформи, його політичні критерії: прозорість, підзвітність, стабільність, безпосередньо пов'язані з ефективністю правової системи [11]. Після закінчення війни питання відновлення довіри до судів, посилення антикорупційної системи й ухвалення рішень відповідно до стандартів ЄС та НАТО стане визначальним для оцінки політичної спроможності України. У цьому аспекті можна згадати досвід Латвії та Естонії, які завдяки рішучим судовим реформам на початку 2000-х змогли заручитися підтримкою держав-членів НАТО і швидко адаптувати національні інституції до вимог євроатлантичної спільноти.

Політичні перспективи України значною мірою залежать і від зовнішнього контексту, тобто від позиції держав-членів НАТО та їхнього бачення майбутнього Альянсу. Як показали саміти у Вільнюсі (2023) та Вашингтоні (2024), союзники визнають стратегічну важливість України для безпеки Європи, проте вони також наголошують на необхідності завершення війни на умовах, що забезпечать стабільність у регіоні [2]. Крім того, деякі країни, як-от Німеччина й Франція, виступають за поступову інтеграцію, тоді як Велика Британія, Польща та країни Балтії підтримують прискорений вступ України. Ці відмінності у поглядах можуть визначити політичну динаміку післявоєнного періоду.

Окремою перспективою є питання гарантій безпеки, які можуть стати проміжним етапом перед членством. Після 2022 року Україна уклала низку двосторонніх угод про довгострокову безпекову підтримку з Великою Британією, Францією, Німеччиною, Італією, Японією та іншими державами [24]. Ці документи формують основу майбутньої архітектури безпеки, яка, у свою чергу, може бути інтегрована у спільні механізми НАТО. У післявоєнний період ці угоди можуть стати не просто інструментом оборонної співпраці, а політичним аргументом на користь української готовності приєднатися до Альянсу. Водночас не можна ігнорувати економічний вимір євроатлантичної інтеграції. Після завершення війни Україні знадобляться гігантські ресурси для відбудови, за оцінками Світового банку 2023 року, щонайменше 411 млрд доларів. Інституційні перспективи вступу до НАТО значною мірою залежатимуть від здатності держави забезпечити прозоре управління

фінансами, ефективне використання міжнародної допомоги та стабільне макроекономічне зростання. НАТО не є економічною організацією, але його стандарти передбачають високий рівень фінансової дисципліни, що забезпечує стійкість оборонного сектору [7]. У цьому разі досвід Хорватії після 2013 року демонструє, що економічні реформи, підтримані міжнародними партнерами, здатні прискорити інтеграцію у структури безпеки. Інституційною перспективою є також розширення участі України у програмах НАТО, зокрема у Плані дій щодо членства (MAP) або альтернативних механізмах. Хоча рішення про надання MAP Україні раніше неодноразово блокували, післявоєнний контекст може змінити ситуацію, оскільки Україна стане ключовим елементом східного флангу НАТО, а її боєздатна армія, вагомим внеском у колективну оборону [4]. Інакше кажучи, участь у MAP або аналогічних програмах допоможе формалізувати процес реформ і створити інституційну основу для швидкої адаптації до вимог Альянсу.

Ще одним важливим аспектом є адаптація інформаційної політики України до стандартів НАТО. Після завершення війни питання стратегічних комунікацій, протидії дезінформації та розвитку стійкого інформаційного суспільства стануть критично важливими. НАТО вже має розвинену систему StratCom, і інтеграція України у ці структури дозволить посилити інформаційну безпеку та протистояти російському впливу [8]. Крім того, успішний розвиток демократичних інституцій значною мірою залежить від спроможності держави забезпечувати прозорість, підзвітність і відкритість інформаційного простору.

Водночас післявоєнний період висуває перед Україною й низку ризиків, які можуть сповільнити або ускладнити реалізацію євроатлантичного курсу. Передусім ідеться про потенційний брак внутрішньої політичної єдності, що, як свідчить практика багатьох держав Центрально-Східної Європи, може створювати серйозні бар'єри на шляху до членства в НАТО [9]. У цьому контексті важливою умовою успіху стає формування сталого політичного консенсусу довкола інтеграції, який не залежатиме від зміни влади чи циклічних політичних конфліктів. До прикладу, Румунія та Болгарія, що вступили до Альянсу у 2004 році, протягом кількох років долали внутрішні

суперечності та корупційні скандали, однак саме збереження стратегічної тяглості дозволило їм завершити цей процес. Україна має заздалегідь сформувати механізми політичного партнерства та міжпартійного діалогу, які стануть гарантією управлінської стабільності.

Ще одним важливим аспектом є потреба у реформуванні системи цивільного контролю над сектором безпеки й оборони. У післявоєнних умовах ця реформа вимагатиме особливої уваги, оскільки тривала війна закономірно посилила роль військово-політичного керівництва та зосередила значні управлінські повноваження в руках силових структур. Проте стандарти НАТО передбачають баланс між військовою ефективністю та демократичною підзвітністю [16]. Тому після перемоги Україна повинна повернутися до повноцінної моделі парламентського та громадського контролю, розширити компетенції профільних комітетів Верховної Ради, забезпечити прозорість оборонних закупівель і створити дієві механізми громадського моніторингу. Окремо слід наголосити на важливості відновлення та модернізації інфраструктури, яка визначатиме оборонну спроможність держави у системі колективної безпеки. НАТО потребує надійних логістичних маршрутів, сучасних транспортних коридорів, потужної критичної інфраструктури та стійких енергетичних систем. Після війни Україна зможе не лише відбудувати, а й модернізувати інфраструктуру відповідно до стандартів Альянсу [12].

Крім того, важливою політичною перспективою є розроблення нового формату взаємодії України з НАТО у питаннях стратегічного планування. Оскільки українська армія здобула унікальний воєнний досвід, який багато в чому перевищує стандарти підготовки військ у країнах-членах Альянсу, вона може стати цінним партнером у виробленні нових концепцій оборони та стримування [1]. Уже сьогодні українські офіцери беруть участь у діяльності центрів передового досвіду НАТО, зокрема у сферах кібербезпеки, стратегічних комунікацій та боротьби з гібридними загрозами. Важливим напрямом стане й розбудова взаємосумісності оборонно-промислового комплексу України з підприємствами країн НАТО. Після перемоги державі доведеться реорганізувати значну частину оборонного виробництва, орієнтуючись на інновації, стандарти НАТО, технологічні партнерства та

спільні виробничі майданчики. У 2023–2025 роках Україна вже уклала низку угод про виробництво боєприпасів, бронетехніки та систем ППО спільно з Німеччиною, США, Францією, Великою Британією [24].

Не можна оминати й питання інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій. Після завершення війни Україна продовжуватиме протистояти гібридним кампаніям, спрямованим на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації. НАТО має потужні інструменти протидії дезінформації, зокрема Центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам у Гельсінкі та Центр стратегічних комунікацій у Ризі [41]. Нарешті, визначальною перспективою буде формування у суспільстві культури євроатлантичної ідентичності. За даними соціологічних опитувань 2023-2024 років, понад 80 % українців підтримують вступ до НАТО, що є рекордним показником за всю історію незалежності [2]. У ширшому контексті післявоєнний період відкриває перед Україною можливість стати ключовим учасником трансформації євроатлантичної безпеки.

Слід зазначити, що інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору України у післявоєнний період є, з одного боку, надзвичайно амбітними, а з іншого, цілком реалістичними за умови збереження політичної волі, консолідації суспільства та підтримки міжнародних партнерів. Визначальним чинником стане здатність України завершити масштабні інституційні реформи, модернізувати сектор безпеки й оборони, забезпечити верховенство права та утримувати політичну стабільність. Водночас зовнішній контекст також матиме значення: формування консенсусу всередині НАТО, зміна регіональної безпеки, динаміка російсько-української війни та готовність союзників інвестувати у майбутнє України.

Висновки до розділу 3

Можна стверджувати, що російська агресія стала вирішальним каталізатором глибинної трансформації зовнішньополітичного курсу України, адже саме вона примусила державу переосмислити пріоритети, механізми та інструменти своєї міжнародної взаємодії. З одного боку, війна оголила

вразливість попередньої моделі, яка тривалий час балансувала між різними центрами сили. З іншого, створила унікальне історичне вікно для зміцнення європейської та євроатлантичної ідентичності України. Власне, в умовах повномасштабного вторгнення саме чіткість стратегічних орієнтирів, зокрема курс на ЄС і НАТО, стала ключовою умовою виживання держави, її обороноздатності та міжнародної суб'єктності. Тому не дивно, що, по-перше, зовнішня політика України набула безпрецедентної мобілізаційності, а по-друге – стала орієнтуватися на довгострокове інституційне закріплення свого цивілізаційного вибору.

Водночас вирішальне значення у зміцненні міжнародних позицій України відіграла зовнішня підтримка, яка охоплює військову, фінансову, дипломатичну та санкційну компоненти. Передусім, завдяки послідовності партнерів стало можливим стримування агресії, збереження функціонування державних інституцій, а також формування потужної коаліції на підтримку українського суверенітету. Не менш важливо, що міжнародна допомога сприяла розширенню дипломатичних інструментів України, посиленню її ролі в регіональних структурах та утвердженню як відповідального актора, який здатен не лише боротися за свою свободу, а й робити вагомий внесок у зміцнення європейської та глобальної безпеки.

Що ж до перспектив реалізації євроатлантичного вибору у післявоєнний період, то вони багато в чому залежать від поєднання внутрішніх реформ та зовнішньополітичної консолідації. Передусім, Україна повинна продовжувати інституційну модернізацію у сферах верховенства права, демократичного врядування, безпеки й оборони. Водночас, після завершення війни відкриються ширші можливості для прискорення переговорних процесів з ЄС та для поглиблення взаємодії з НАТО, адже досвід опору російській агресії вже продемонстрував спроможність України інтегруватися у систему колективної безпеки. Таким чином, післявоєнний етап стане ключовим для остаточного закріплення європейської та євроатлантичної траєкторії України.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження зовнішньої політики України між євроатлантичними прагненнями та викликами воєнної реальності, зроблено наступні висновки:

1. Визначивши поняття та мету зовнішньої політики держави у системі міжнародних відносин, можна дійти висновку, що вона виступає не лише інструментом забезпечення національних інтересів, а й ключовим механізмом позиціонування країни у глобальному просторі. Зовнішня політика, попри її багатовимірність, завжди ґрунтується на прагненні держави гарантувати свою безпеку, сприяти розвитку економіки, захищати суверенітет та зміцнювати авторитет у світі. У цьому контексті Україна, яка перебуває в умовах триваючої військової агресії та трансформації регіонального безпекового середовища, змушена адаптувати власний зовнішньополітичний курс до змін, що відбуваються на європейському та глобальному рівнях. Отже, мета її зовнішньої політики – це забезпечення стабільності, стійкого розвитку та інтеграції в простір демократичних держав, що, власне, зумовлює нові акценти у стратегічному плануванні.

2. Виявивши внутрішні та зовнішні фактори формування зовнішньої політики України, слід підкреслити їхню надзвичайну багатогранність. У внутрішньому вимірі визначальними чинниками виступають політична система, рівень демократичності інститутів влади, соціально-економічні можливості, громадська думка, а також ідентифікаційний вибір українського суспільства, який після 2014 року остаточно орієнтувався на європейську цивілізаційну модель. Зовнішні фактори, навпаки, формуються під впливом змін у системі міжнародних відносин, зокрема зростанням загроз на Сході Європи, трансформацією глобальних безпекових структур, активізацією регіональних акторів та зміною балансу сил у світі. Більш того, варто згадати про значення міжнародних економічних процесів, енергетичної взаємозалежності, стану міжнародного права та ролі міжнародних організацій, які безпосередньо впливають на формування української зовнішньої політики. Саме синтез цих чинників робить зовнішню політику України динамічною, еволюційною та здатною змінюватися відповідно до нових викликів.

3. Визначивши роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій України у просуванні євроатлантичної інтеграції, варто зазначити, що саме інституційна архітектура держави значною мірою визначає ефективність реалізації стратегічного курсу. Міністерство закордонних справ, Офіс Президента, Рада національної безпеки і оборони, Служба безпеки України, Міністерство оборони, Верховна Рада та інші інституції здійснюють скоординовані заходи для наближення України до стандартів ЄС і НАТО. Їхня взаємодія з євроатлантичними структурами – з одного боку, інституціоналізована через угоди, спільні робочі групи, регулярні консультації та участь у програмах НАТО, а з іншого – стратегічно спрямована на зміцнення обороноздатності, реформу сектору безпеки й оборони, а також підвищення стійкості українських державних структур до сучасних загроз. Таким чином, інституційний потенціал держави є визначальним у реалізації євроатлантичного курсу.

4. Встановивши вплив російської агресії на трансформацію зовнішньополітичного курсу України, необхідно наголосити, що саме повномасштабна війна, розв'язана РФ у 2022 році, стала каталізатором рішучих зовнішньополітичних змін. Власне, російська агресія остаточно зруйнувала попередню модель балансування між Заходом і Сходом, яка протягом багатьох років визначала українську дипломатію. Натомість Україна закріпила у своїх стратегічних документах незворотний курс на членство в Європейському Союзі та НАТО. Війна також сприяла переосмисленню ролі міжнародних партнерів, зокрема держав ЄС, США, Канади та Великої Британії, які стали ключовими гарантами безпекової, політичної та економічної підтримки України. Крім того, трансформація зовнішньої політики охопила і гуманітарний, і енергетичний, і санкційний напрями, що засвідчило універсальність зовнішньополітичної мобілізації держави в умовах екзистенційної загрози.

5. З'ясувавши інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору України у післявоєнний період, можна стверджувати, що вони безпосередньо залежать від ефективності внутрішніх реформ, стійкості державних інституцій і здатності країни відновити

економічну та соціальну сферу. Після перемоги над РФ та завершення активної фази війни Україна отримає унікальний шанс суттєво прискорити інтеграцію до ЄС і НАТО, адже вже сьогодні здійснює глибокі реформи у сфері верховенства права, боротьби з корупцією, цифровізації та оборони. Крім того, ЄС та НАТО поступово адаптують власні підходи до розширення, що створює сприятливе політичне середовище для вступу України. Важливо також, що українське суспільство, відповідно до численних досліджень, демонструє безпрецедентно високий рівень підтримки євроатлантичної інтеграції, а це своєю чергою гарантує сталість стратегічного курсу. Перспективи євроатлантичного вибору України визначаються поєднанням внутрішньої політичної волі, готовністю партнерів та об'єктивними змінами у системі міжнародної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Владика В. Поглиблення партнерства з НАТО у 2014-2022 роках: програма розширених можливостей і статус кандидата. *Літопис Волині*. 2025. Вип. 33. С. 54-58. DOI: 10.32782/2305-9389/2025.33.08. URL: <https://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/641> (дата звернення: 9.10.2025).
2. Внутрішня та зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів : аналітична доповідь / Центр Разумкова. Київ, 2024. 72 с. URL: <https://razumkov.org.ua/> (дата звернення: 9.10.2025).
3. Гандзюра А. В. Стратегічне партнерство як інструмент реалізації міжнародних двосторонніх відносин. *Юридичний вісник*. Одеса: Гельветика. 2020. № 1. С. 376-383.
4. Денисенко С. І., Лимонько А. О. Україна–НАТО: проблеми та перспективи співпраці в умовах російсько-української війни. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2024. № 5. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2024-5-9929>. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2024-5-9929> (дата звернення: 9.10.2025).
5. Зовнішня політика держав в умовах глобальної геополітичної нестабільності : зб. матеріалів Всеукр. наук. онлайн-конф. (Київ, 14 березня 2025 р.) / ред. кол.: О. В. Батрименко, С. В. Руденко та ін. Київ : ВАДЕКС, 2025. 93 с. URL: https://www.philosophy.knu.ua/.../Zovnishnya_polityka_derzhav_2025.pdf (дата звернення: 9.10.2025).
6. Зовнішня політика України / М. М. Палінчак та ін.. Ужгород, 2022. 80 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/92930a3b-3d06-416a-b10b-950bfff997f9/download> (дата звернення: 9.10.2025).
7. Зовнішня політика України: особливості, виклики, пріоритети : аналітична доповідь / Центр Разумкова. Київ, 2025. 52 с. URL: <https://razumkov.org.ua/> (дата звернення: 9.10.2025).

8. Ільницька У. Інформаційно-комунікативна політика НАТО та практика реалізації стратегічних комунікацій Північноатлантичного альянсу. *Військово-науковий вісник*. 2022. № 37. С. 194–214. DOI: 10.33577/2313-5603.37.2022.194-214. URL: <https://doi.org/10.33577/2313-5603.37.2022.194-214> (дата звернення: 9.10.2025).

9. Кліш А. Україна – НАТО в сучасній системі міжнародної безпеки. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2023. Вип. 2. С. 22–32. DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2023.02.022>. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/169> (дата звернення: 9.10.2025).

10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 9.10.2025).

11. Кручиніна О. Україна – НАТО: проблеми та перспективи співпраці в умовах російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. Вип. 2(16). С. 145–156. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-145-156>. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/321> (дата звернення: 9.10.2025).

12. Лушагіна Т. Особливості євроатлантичної інтеграції України в контексті розвитку співробітництва з НАТО. *Літопис Волині*. 2023. Вип. 31. С. 45–53. URL: <https://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/487> (дата звернення: 9.10.2025).

13. Підоричева І. Ю. European integration course of Ukraine in the field of education and science: institutional prerequisites and directions of development. *Journal of European Economy*. 2021. Vol. 20. № 4. С. 456–481. DOI: 10.35774/jee2021.04.456. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/enjee/article/view/1560> (дата звернення: 9.10.2025).

14. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми : монографія. Вид. 2-ге, доп. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 704 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/politychnyj-protses-u-nezalezhnij-ukraini-pidsumky-i-problemy-2/> (дата звернення: 9.10.2025).
15. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 9.10.2025).
16. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 9.10.2025).
17. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20> (дата звернення: 9.10.2025).
18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 9.10.2025).
19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 9.10.2025).
20. Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 348/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348/2021> (дата звернення: 9.10.2025).
21. Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11 серпня 2021

р. № 348/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/348/2021> (дата звернення: 9.10.2025).

22. Роздайгора К. В. Етапи еволюції стратегічного партнерства між Україною та ЄС. Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал. 2023. № 4. URL: <https://nauka-online.com/2023/04/etapy-evolyucziyi-strategichnogo-partnerstva-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (дата звернення: 9.10.2025).

23. Саміт ЄС-Україна: «Прямуємо разом». Інформаційне повідомлення. EEAS. 2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82-%D1%94%D1%81-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%83%D1%94%D0%BC%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC-0_uk (дата звернення: 9.10.2025).

24. Стратегічні партнери України (реалії та перспективи). *Національна безпека і оборона*. 2023. № 3–4 (193–194). 228 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/10/11/NSD193-194_2023_ukr_all.pdf (дата звернення: 9.10.2025).

25. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України : Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021> (дата звернення: 9.10.2025).

26. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 1–2 (187–188). 200 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (дата звернення: 9.10.2025).

27. Українська призма: зовнішня політика 2022 : спецвипуск «Війна» : аналітична доповідь / Рада зовнішньої політики «Українська призма». Київ, 2023. 228 с. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2023/06/UkrainianPrism2022_ukr.pdf (дата звернення: 9.10.2025).

28. Хакімова В. Т. Партнерство ЄС-Україна в контексті спільної зовнішньої та безпекової політики: критичний огляд. Вісник НТУУ «КПІ». *Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Вип. 1(57). С. 141–149. DOI: 10.20535/2308-5053.2023.1(57).280818. URL: [https://visnyk-
psp.kpi.ua/article/view/280818](https://visnyk-
psp.kpi.ua/article/view/280818) (дата звернення: 9.10.2025).
29. Designed in Brussels, Made in Ukraine. The Future of EU-Ukraine Relations / ed. M. Alensia. Brussels : European Liberal Forum, 2023. 96 p. URL: <https://www.liberalforum.eu/publications/designed-in-brussels-made-in-ukraine> (Last accessed: 9.10.2025).
30. Ekman P. Explaining Ukraine's foreign policy, 2014–2022. *Europe-Asia Studies*. 2024. Vol. 76. № 6. P. 1013–1037. DOI: 10.1080/10758216.2023.2253358. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2023.2253358> (Last accessed: 9.10.2025).
31. EU External Action Service. EU-Ukraine relations – factsheet. 23.09.2022. [Офіційне джерело ЄС]. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-ukraine-relations-factsheet_en (Last accessed: 9.10.2025).
32. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. *European Council*. Brussels, 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022> (Last accessed: 9.10.2025).
33. European External Action Service. EU–Ukraine relations – factsheet. Brussels: EEAS, 2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-ukraine-relations-factsheet_en (Last accessed: 9.10.2025).
34. Grytsenko A., Borzenko O., Burlay T. Achievements and challenges of Ukraine's European integration. *Journal of European Economy*. 2021. Vol. 20, No. 3. P. 518–541. DOI: 10.35774/jee2021.03.493. URL:

<https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/enjee/article/view/1543> (Last accessed: 9.10.2025).

35. Håkansson C. The Ukraine war and the emergence of the European Commission as a geopolitical actor. *Journal of European Integration*. 2024. Vol. 46. № 1. P. 25–45. DOI: 10.1080/07036337.2023.2239998.

36. Horiunova Y. Foreign policy strategy of Ukraine in the context of the Russia-Ukraine war. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. № 54. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2212/3137> (Last accessed: 9.10.2025).

37. Horiunova Yu. Foreign policy strategy of Ukraine in the context of the Russia-Ukraine war. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, No. 60. P. 75–89. DOI: 10.34069/AI/2022.60.12.8. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1930> (Last accessed: 9.10.2025).

38. Joint statement following the 24th EU-Ukraine Summit, Kyiv, 3 February 2023. *European Council, European Commission, President of Ukraine*. 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/03/joint-statement-following-the-24th-eu-ukraine-summit> ((Last accessed: 9.10.2025).

39. Karlevits M. Perfect storm for Ukrainian foreign strategy. *UA: Ukraine Analytica*. 2024. No. 3(35). P. 13–19. URL: <https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/karlevits3-35.pdf> (Last accessed: 9.10.2025).

40. Konieczny M. Features of the current geopolitical situation and foreign policy of Ukraine. *UA: Foreign Affairs*. 2023. URL: <https://uaforeignaffairs.com/en/journal-article/157> (Last accessed: 9.10.2025).

41. Kostyrev A. G. NATO-Ukraine Strategic Communications: Theory and Practice. *Hileya: Scientific Bulletin*. 2023. Vol. 1–2 (180–181). P. 82–95. DOI: 10.31392/Hileya-POLITICAL-2023.1-2(180-181).13. URL: <https://science-at-risk.org/science/andrii-kostyriev/> (Last accessed: 9.10.2025).

42. Kuleba D. Strategic targets of Ukrainian foreign policy. *Ukrainian Diplomatic Periodical* (аналітична стаття МЗС України). 2023. URL: https://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/4_2023.pdf (Last accessed: 9.10.2025).
43. (Last accessed: 9.10.2025). Lanoszka A. Nodal defence and Ukraine's NATO aspirations. UA: *Ukraine Analytica*. 2024. No. 3(35). P. 20–27. URL: <https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/lanoszka3-35.pdf> (Last accessed: 9.10.2025).
44. Lemko Y. R. *Security Relations Between Ukraine and the EU*. 2024. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib> (Last accessed: 11.11.2025).
45. Lemko Yu. R. Security relations between Ukraine and the EU: historical aspect. *Регіональні студії*. 2024. № 38. С. 95–100. URL: <https://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/38/17.pdf> (Last accessed: 9.10.2025).
46. Maksak H., Shelest H. Ukraine – nato in the run-up to the vilnius summit: key concerns of member states. *Ukrainian Prism*. 03.07.2023. URL: https://prismua.org/en/ukraine_nato/ (Last accessed: 9.10.2025).
47. Martynyuk V., Muravska Y., Forming a foreign trade partnership strategy in the context of strengthening national economic security: A case study of Ukraine. *Forum Scientiae Oeconomia, Warszawa*. 2020. Vol 8. № 2. P. 5-24. URL: <http://ojs.wsb.edu.pl/index.php/fso/article/view/296/237> (Last accessed: 11.11.2025).
48. Meleshchenko T. *Ukraine-NATO: Problems and Prospects of Partnership*. *Problems of World History*. 2024. P. 113-127. DOI: 10.46869/2707-6776-2023-24-4.
49. Melnyk S., Pashkov M., Poliakov L., Sunhurovskiy M. EU-Ukraine partnership in the security sector: legal framework and development prospects. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15. № 4. P. 73–85. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2710> (Last accessed: 9.10.2025).

50. Melnyk O. et al. Ukraine-EU partnership in security: current status and prospects : аналіт. доп. Київ : Центр Разумкова, 2021. 76 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_ukraine_eu_security.pdf (Last accessed: 9.10.2025).

51. Memorandum of Understanding between the European Union and Ukraine on a Strategic Partnership on Raw Materials, Kyiv, 13 July 2021. *European Commission*. 2021. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/46300/attachments/1/translations/en/renditions/native> (Last accessed: 9.10.2025).

52. NATO 2022 Strategic Concept. Madrid, 29 June 2022. Brussels : North Atlantic Treaty Organization, 2022. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/nato-2022-strategic-concept> (Last accessed: 9.10.2025).

53. NATO. NATO 2022 Strategic Concept. Madrid, 29 June 2022. [Офіційний документ]. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/nato-2022-strategic-concept> (Last accessed: 9.10.2025).

54. NATO's 2022 Strategic Concept – Factsheet. *NATO*.2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197281.htm (Last accessed: 9.10.2025).

55. NATO's 2022 Strategic Concept: One Year On : Strategic Update. LSE IDEAS. London School of Economics and Political Science. London, 2023. URL: <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/updates/2023-SU-NATO-OneYearOn.pdf> (Last accessed: 9.10.2025).

56. Pietukhova Ye. European integration course of Ukraine: implementation of national interests and current challenges. *Skhid*. 2025. Vol. 7, No. 3. P. 59–64. DOI: 10.21847/2411-3093.2025.738. URL: <https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/339599> (Last accessed: 9.10.2025).

57. Pietukhova Ye. European integration course of Ukraine: implementation of national interests and current challenges. *Skhid*. 2025. Vol. 7. №

3. P. 59–64. DOI: 10.21847/1728-9343.2025.3(179).339599. URL: <https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/339599> (Last accessed: 9.10.2025).

58. Pipchenko N., Makarenko I., Ryzhkov M., Zaitseva M. The policy of European and Euro-Atlantic integration as a key factor for Ukraine's transformation. *European Spatial Research and Policy*. 2021. Vol. 28, № 1. P. 265–285. DOI: 10.18778/1231-1952.28.1.14. URL: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/esrap/article/view/8386> (Last accessed: 9.10.2025).

59. Portela C. Sanctions and the Geopolitical Commission: The war over Ukraine and the transformation of EU governance. *European Papers – European Forum*. 2024. URL: <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/sanctions-geopolitical-commission-war-ukraine-transformation-eu-governance> (Last accessed: 9.10.2025).

60. Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union for 2023. Government Office for Coordination of European and Euro-Atlantic Integration. Kyiv, 2024. 208 p. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Report-on-implementation-of-the-Association-Agreement-between-Ukraine-and-the-European-Union-for-2023.pdf> (Last accessed: 9.10.2025).

61. Riddervold M. Finally coming of age? EU foreign and security policy after Russia's invasion of Ukraine. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45, No. 3. P. 431–446. DOI: 10.1080/07036337.2023.2183394. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07036337.2023.2183394> (Last accessed: 9.10.2025).

62. Shelest H. EU, NATO and Ukraine: Dream Team or a Triangle? *Ukrainian Prism, Foreign Policy Council*. 23.10.2023. URL: <https://prismua.org/en/english-eu-nato-and-ukraine-dream-team-or-a-triangle/> (Last accessed: 9.10.2025).

63. Shyshkin I., Voronova O., Datso T. Ukraine – NATO international relations: current state and ways of development. *Journal of Innovations and*

Sustainability. 2023. Vol. 7. № 3. Article 02. DOI: <https://doi.org/10.51599/jiis-7-3-2023-02>. URL: <https://is-journal.com/is/article/view/198> (Last accessed: 9.10.2025).

64. Sologoub I. Ukraine's EU Integration: A Long Way Home. *Intereconomics*. 2022. Vol. 57. № 4. P. 218–224. DOI: 10.1007/s10272-022-1066-1. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10272-022-1066-1> ((Last accessed: 9.10.2025).

65. Soloviova A., Fomin A. Ukraine and the EU: prospects and challenges on the road to integration. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2025. № 9. С. 58–72. DOI: 10.26693/ahpsxxi2025.09.058. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/handle/123456789/2801> (Last accessed: 9.10.2025).

66. Suprun V. R. Ukraine's foreign policy dilemmas between European integration, NATO aspirations, and the russian pressure: the premises, consequences, and lessons of non-alignment. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 51. DOI: 10.32782/apfs.v051.2024.41. URL: <https://apfs.nuoua.od.ua/index.php/2024/51-2024> (Last accessed: 9.10.2025).

67. Suprun V. Ukraine's path to the European Union: the evolution of security and defence policy in the period 2014–2022. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2023. Вип. 18. С. 22–35. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/139> (Last accessed: 9.10.2025).

68. The EU-Ukraine security partnership: status, prospects and key directions of development : аналіт. доп. / ed. O. Melnyk. Kyiv : Razumkov Centre, 2021. 69 p. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_eu_ukraine_security.pdf (Last accessed: 9.10.2025).

69. Ukraine: Visions and Prospects of Eastern Partnership. Analytical study. Kyiv : Foreign Policy Council «Ukrainian Prism». 2023. 72 p. URL: https://prismua.org/en/eap_ukraine (Last accessed: 9.10.2025).

70. Ukraine's Accession to the EU: A Realistic Path / V. Kravchuk, A. Świeboda, O. Sushko та ін. Kyiv : Ukrainian Centre for European Policy, 2023. 64 p. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/ukraine_accession_to_eu_realistic_path_full_paper_eng.pdf (Last accessed: 9.10.2025).
71. Ukraine's Foreign Policy in the Context of Geopolitical Processes. Analytical report. Razumkov Centre. Kyiv, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/11/21/2025-ZP-ENGL.pdf> (Last accessed: 9.10.2025).
72. Ukraine's Foreign Policy: Features, Challenges, Priorities. Selected expert assessments of the state and prospects of Ukraine's partnership with the EU, the United States, and NATO. Razumkov Centre; Public Council at the MFA of Ukraine. Kyiv, 2025. URL: https://razumkov.org.ua/images/2025/09/19/2025_foreign_policy_ENGL.pdf (Last accessed: 9.10.2025).
73. Ukraine-EU Relations in the Face of Global Challenges : collective monograph / ed. O. Balatska. Ostroh : National University "Ostroh Academy", 2024. 232 p. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2024/ukraine-eu-relations-in-the-face-of-global-challenges> (Last accessed: 9.10.2025).
74. Ukraine-EU Relations in the face of Global Challenges: International Forum (June 19-20, 2024) / ed. O. Balatska. Ostroh: Publishing House of the National University of Ostroh Academy, 2024. 152 p.
75. *Ukrainian Prism: Foreign Policy 2021. Analytical study* / eds. N. Bureiko, H. Maksak, H. Shelest. Kyiv, 2022. 216 p. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2022/06/FP_2021_ua_web-1.pdf (Last accessed: 9.10.2025).
76. *Ukrainian Prism: Foreign Policy 2022. Analytical study* / eds. N. Bureiko, H. Maksak, H. Shelest. Kyiv, 2023. 284 p. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2023/06/UkrainianPrism2022_eng.pdf (Last accessed: 9.10.2025).
77. Ukrainian Prism: Foreign Policy 2023 : analytical study. Kyiv : Foreign Policy Council "Ukrainian Prism", 2024. 172 p. URL:

https://prismua.org/wp-content/uploads/2024/04/UkrainianPrism_ForeinPolicy_eng.pdf (Last accessed: 9.10.2025).

78. U-NATO and the Ukrainian Status-QUO: Panel discussion (Ostroh, March 5, 2024) / Ed. Olha Balatska, E. Balashov, A. Khudoliy. Ostroh: Publishing House of the National University of Ostroh Academy, 2024. 74 p.

79. Vivchar O., Muravska Y. *NATO-Ukraine Cooperation as an Important Mechanism for Counteracting Hybrid Warfare. National Security in Modern World. Legal, Technological and Social Communication Aspects*. 2021. P.73-80. URL: <https://orcid.org/0000-0001-9246-2226>

80. Yaroslav K. Strategic partnership with the EU in Ukraine's defence policy. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 3. P. 90–108. URL: <https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2024/10/16.pdf> (Last accessed: 9.10.2025).

АНОТАЦІЯ

Коваленко Р.С. Зовнішня політика України: між євроатлантичними прагненнями та викликами воєнної реальності (магістерська робота). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 85 с. (рукопис).

Кваліфікаційна робота магістра присвячена визначити напрями зовнішньої політики України в умовах воєнної реальності, а також виявленню перспективи реалізації стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Об'єкт дослідження – зовнішня політика України. Предмет дослідження – Євроатлантичний напрям зовнішньої політики України в умовах російсько-української війни та нової системи міжнародної безпеки.

У першому розділі розкрито поняття та мету зовнішньої політики держави в системі міжнародних відносин.

У другому розділі виявлено внутрішні та зовнішні фактори формування зовнішньої політики України; визначено роль зовнішньополітичних і безпекових інституцій України у просуванні євроатлантичної інтеграції та механізми їхньої взаємодії з ЄС і НАТО.

У третьому розділі встановлено вплив російської агресії на трансформацію зовнішньополітичного курсу України; з'ясовано інституційні та політичні перспективи реалізації євроатлантичного вибору у післявоєнний період.

Ключові слова: євроатлантична інтеграція, стратегічне партнерство, національна безпека, оборонна політика, НАТО, Європейський Союз, українсько-американське співробітництво.

ANNOTATION

Kovalenko R.S. Foreign Policy of Ukraine: Between Euro-Atlantic Aspirations and Challenges of Military Reality (master's work). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 85 p. (manuscript).

The master's qualification work is devoted to determining the directions of Ukraine's foreign policy in the conditions of military reality, as well as identifying the prospects for implementing a strategic course for European and Euro-Atlantic integration. The object of the study is the foreign policy of Ukraine. The subject of the study is the

Euro-Atlantic direction of Ukraine's foreign policy in the conditions of the Russian-Ukrainian war and the new system of international security.

The first section reveals the concept and purpose of the state's foreign policy in the system of international relations.

The second section reveals the internal and external factors of the formation of Ukraine's foreign policy; the role of Ukraine's foreign policy and security institutions in promoting Euro-Atlantic integration and the mechanisms of their interaction with the EU and NATO are determined.

The third section establishes the impact of Russian aggression on the transformation of Ukraine's foreign policy; the institutional and political prospects for implementing the Euro-Atlantic choice in the post-war period are clarified.

Keywords: Euro-Atlantic integration, strategic partnership, national security, defense policy, NATO, European Union, Ukrainian-American cooperation.

ВІДГУК

наукового керівника на кваліфікаційну роботу магістра студента 2-го року навчання, другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», ОПП «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Коваленка Романа Сергійовича

на тему:

«Зовнішня політика України: між євроатлантичними прагненнями та викликами воєнної реальності»

Кваліфікаційна робота Коваленка Романа Сергійовича присвячена комплексному аналізу трансформацій зовнішньої політики України в умовах повномасштабної війни, глибоких змін міжнародного безпекового середовища та формування нових форматів співпраці з ЄС, НАТО й ключовими стратегічними партнерами. Обрана тема є надзвичайно актуальною, оскільки саме сьогодні визначаються не лише напрями розвитку української дипломатії, але й місце України в оновленій архітектурі європейської та євроатлантичної безпеки.

Автор продемонстрував здатність до ґрунтовного опрацювання джерельної бази, від теоретичних підходів до зовнішньої політики й аналітичних звітів міжнародних центрів до офіційних документів НАТО, Європейського Союзу та України. У роботі простежується вміння працювати з різними типами матеріалів, критично їх оцінювати і формувати власні, добре аргументовані висновки.

Структура дослідження логічна й продумана. У першому розділі автор глибоко розкрив внутрішні й зовнішні фактори, що формують українську дипломатію. У подальших розділах послідовно проаналізовано еволюцію взаємодії України з НАТО та ЄС, висвітлено значення рішень, ухвалених після 2022 року, і показано, яким чином воєнні події змінили інтенсивність співпраці та підходи до її інституціоналізації. Особливо варто відзначити уважний аналіз нових механізмів безпекових гарантій та їхнього впливу на стратегічний курс держави.

Серед сильних сторін роботи її аналітична цілісність, аргументованість висновків, здатність бачити не лише окремі події, а й ширший контекст, у якому формується зовнішня політика України. Автору вдалося показати складність та багатовимірність міжнародної підтримки України, а також продемонструвати, що сучасні партнерські формати виходять далеко за межі традиційної дипломатії й значною мірою визначають напрямок майбутнього післявоєнного розвитку.

Водночас робота могла б виграти від ширшого застосування порівняльних інструментів, наприклад, таблиць чи схем, які б наочно продемонстрували відмінності між євроінтеграційними та євроатлантичними підходами. Також доречним було б глибше розкрити окремі приклади військово-політичної допомоги, що мають принципове значення для посилення обороноздатності України. Ці зауваження є рекомендаційними та не впливають на загальну оцінку роботи.

Загалом кваліфікаційна робота Коваленка Романа Сергійовича відповідає вимогам, встановленим до магістерських досліджень зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Робота є самостійною, змістовною та якісно виконаною. Представлене дослідження свідчить про високий рівень підготовки здобувача та його здатність до аналітичної роботи у сфері міжнародних відносин.

Робота заслуговує на високу позитивну оцінку (92 А) і може бути рекомендована до захисту.

Науковий керівник:

Кандидат політичних наук, доцент

Професор кафедри міжнародних відносин

Ольга ВИГОВСЬКА

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра
студента 2-го року навчання, другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії», ОПІ «Міжнародна інформаційна безпека»
ІНІ «Каразінський інститут міжнародних відносин»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Третяка Віталія Дмитровича

на тему:

«Міжнародна політика забезпечення кібербезпеки: пошук глобальних стандартів»

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному аналізу процесів формування міжнародної політики у сфері кібербезпеки, виявленню ключових викликів глобального регулювання кіберпростору та визначенню стратегічних пріоритетів України в умовах сучасних кіберзагроз і цифрової трансформації. Актуальність теми не викликає сумнівів, з огляду на стрімке зростання значення кіберпростору як нового виміру міжнародної безпеки, ескалацію кіберконфліктів та гібридних загроз, а також критичну важливість кіберстійкості для України у контексті триваючої російської агресії. Автор переконливо обґрунтовує необхідність формування глобальних норм та стандартів кібербезпеки й аргументовано демонструє місце України в цих процесах.

Структура роботи логічна та відповідає вимогам до магістерських досліджень. Робота складається з трьох змістовно наповнених розділів, у яких послідовно розкрито теоретичні засади, сучасні міжнародно-політичні підходи та перспективи формування глобальної архітектури кібербезпеки. Кожен розділ завершується обґрунтованими висновками, які демонструють високий рівень аналітичного мислення здобувача.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному поєднанні теоретичних шкіл міжнародних відносин, сучасних підходів до аналізу кіберзагроз та практичного досвіду України. Особливо цінним є застосування методів кейс-стаді та інституційного аналізу, які дозволили автору продемонструвати специфіку функціонування міжнародних норм та механізмів реагування у реальних ситуаціях.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання його результатів для вдосконалення державної політики кібербезпеки, зокрема: формування національних стратегічних пріоритетів у сфері міжнародної співпраці; адаптації найкращих практик НАТО та ЄС та удосконалення інституційної моделі управління кібербезпекою в Україні. Автор демонструє ґрунтовну обізнаність із сучасною науковою літературою, міжнародно-правовими документами, стратегічними матеріалами НАТО, ЄС, ООН.

Робота загалом виконана на високому рівні, проте є окремі аспекти, які могли б посилити її. Доцільно було б включити узагальнюючу порівняльну таблицю підходів різних міжнародних організацій до регулювання кіберпростору, що підвищило б наочність. Перспективи застосування штучного інтелекту в кібербезпеці варто викласти більш розгорнуто, оскільки ця тема стрімко набирає ваги. Зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження.

Кваліфікаційна робота магістранта Третяка Віталія Дмитровича є змістовно насиченим, науково обґрунтованим та практично цінним дослідженням, що повністю відповідає вимогам, встановленим до магістерських робіт за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Робота відзначається високим рівнем аналітики, логічною структурою та належною академічною культурою та заслуговує на високу позитивну оцінку (А 92).

Рецензент:

кандидат політичних наук,
завідувачка кафедри міжнародної інформації
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Наталія БЕЛОУСОВА